

บทที่ ๒

ภูมิหลังของต้นฉบับเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกู่สูง จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการศึกษาเชิงสำรวจเอกสารโบราณจากสถาบันทักษิณคดีศึกษา จังหวัดสงขลา และศูนย์วัฒนธรรมราชภัฏนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดนครศรีธรรมราช^๑ ผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมท้องถิ่นที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมีอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่วรรณกรรมเหล่านี้มีสภาพที่ไม่สมบูรณ์ เพราะส่วนใหญ่อยู่ในสภาพที่ชำรุด ฉีกขาด หรือไม่ก็เปลี่ยนจนไม่สามารถอ่านได้ วรรณกรรมท้องถิ่นได้นิยมนำบันทึกลงในสมุดข่อย แต่ทางภาคใต้เรียกว่าหนังสือบุต ซึ่งหนังสือบุตมี ๒ ประเภท คือ บุตดำและบุตขาว หนังสือบุตดำเป็นหนังสือที่จารอักษรสีขาวหรือเหลืองลงบนกระดาษสีดำ ส่วนบุตขาวเป็นการจารอักษรตัวสีดำลงบนกระดาษสีขาว (อุดม หนูทอง, ม.ป.ป., หน้า ๑๘)

เรื่องที่บันทึกลงในหนังสือบุตมีเนื้อหาอยู่หลายประเภท^๒ ได้แก่ นิทานประโลมโลก ตำนานและประวัติศาสตร์ กฎหมาย สุภาษิตคำสอน พระอภิธรรมและพระสูตร ตำรา แบบเรียน และนิทานหรือนิยายเกี่ยวกับศาสนา ภาษาที่ใช้บันทึกในระยะแรกคงจะใช้ภาษาขอม เพราะทางภาคใต้เรียนอักษรขอมมาก่อนภาษาไทย แต่ต่อมาก็มีบันทึกด้วยอักษรไทยภายหลัง (ปราณี ขวัญแก้ว, ๒๕๑๘, หน้า ๓) หนังสือบุตที่บันทึกด้วยอักษรขอมส่วนใหญ่ จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับนิทานชาดก ธรรมะ และเวทมนต์คาถาต่าง ๆ และหนังสือบุตที่บันทึกด้วยอักษรไทยนั้นก็เป็นเรื่องทั่ว ๆ ไปเช่นเดียวกับวรรณกรรมของภาคกลาง

พระเวสสันดรเป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่พบต้นฉบับหนังสือบุตที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่เป็นจำนวนมาก และมีชื่อเรียกต้นฉบับเหล่านี้แตกต่างกันไป^๓ เช่น พระมหาชาดก พระเวสสันดร พระเวสสันดรชาดก มหาเวสสันดร มหาเวสสันดรชาดก เวสสันดร หรือนำชื่อกัณฑ์มาตั้งเป็นชื่อหนังสือ เช่น มหาพน มัดทรี ชูชก เป็นต้น จากการสำรวจสถานที่ที่เก็บรักษา

^๑ สถานที่ทั้ง ๒ แห่ง ได้เก็บรวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นของภาคใต้ไว้จำนวนหนึ่ง โดยเอกสารส่วนใหญ่บันทึกอยู่ในลักษณะหนังสือบุต มีทั้งหนังสือบุตขาวและบุตดำ

^๒ การแบ่งประเภทเนื้อหาของหนังสือบุต ยึดตามแนวของอุดม หนูทอง ที่กล่าวในหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก

^๓ การเรียกชื่อหนังสือบุตแต่ละฉบับจะเรียกชื่อตามที่เจ้าหน้าที่ของสถาบันต่าง ๆ ได้จดบันทึก และใช้ในการจัดเก็บรักษา

วรรณกรรมภาคใต้ทั้ง ๕ แห่ง^๑ คือ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มีต้นฉบับตัวเขียนเก็บรักษาไว้ ๑๙ ฉบับ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มีต้นฉบับตัวเขียนเก็บรักษาไว้ ๑๙ ฉบับ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต มีต้นฉบับตัวเขียนเก็บรักษาไว้ ๑๓ ฉบับ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนพัทลุง มีต้นฉบับตัวเขียนเก็บรักษาไว้ ๑ ฉบับ และ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา มีต้นฉบับตัวเขียนเก็บรักษาไว้ ๑๓ ฉบับ รวมทั้ง ๕ แห่งมีต้นฉบับตัวเขียนรวมทั้งหมด ๖๕ ฉบับ โดยบางฉบับก็มี เนื้อเรื่องครบถ้วนสมบูรณ์ บางฉบับก็มีเพียงไม่กี่กัณฑ์ บางฉบับก็มีเพียงกัณฑ์เดียว

จากการสำรวจเบื้องต้นในด้านเนื้อหาของต้นฉบับตัวเขียนเรื่องพระเวสสันดรที่มีการเก็บรักษาไว้พบว่าต้นฉบับตัวเขียนบางเล่มมีจำนวนคล้ายกับพระมหาชาคก ฉบับวัดมัทธนิมาวาส ที่ได้รับการเผยแพร่อย่างแพร่หลาย เช่น มหาเวสสันดรชาคก กัณฑ์มัทรี เลขที่ อ.๑๕๐.๑๒๗ เป็นหนังสือบุดขาว เดิมเป็นของนายช่วย เจริญกาญจน์ บ้านเลขที่ ๓๖ บ้านท่าต่อเรือ หมู่ที่ ๕ ต.จองถนน อ.เขาชัยสน จ.พัทลุง ได้มอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษา เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ โดยต้นฉบับเรื่องพระเวสสันดรฉบับนี้ มีจำนวนใกล้เคียงกับเรื่องพระมหาชาคก ฉบับวัดมัทธนิมาวาสมาก มีเพียงบางวรรคบางตอนเท่านั้นที่แตกต่างกันไป เช่น เนื้อความในตอนกัณฑ์ชุกก ตอนที่นางอมิตตดาเตรียมเสบียงอาหารให้เฒ่าชุกกใช้เดินทางไปเพื่อทูลขอพระราชดี และพระกัณหากับพระเวสสันดรที่เขาวงกต ซึ่งพระมหาชาคก ฉบับวัดมัทธนิมาวาส มีเนื้อความว่า

	๑ เจ้าแต่งเลียบ
จะพูดถั่งเถียง	ให้ยี่ดยาวโย
ขอนอนลักคีน	ตื่นเข้าจะไป
ปลอบโลมแล้วให้	เมียทำขนม
	๑ สตุข้าวตาก
จัดแจ้งจงมาก	กินในไพรพนม
สวนปากปราศรัย	น้ำใจปรารมภ์
รักเมียเสียชม	รุ่งเช้าจะไกล

^๑ สํารวจมาจากหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ สถานภาพการศึกษาและแหล่งสืบค้น

ได้ฟังวิจารณ์
เพราะเสียไม่ได้
คิดแล้วทันใด

น้ำตาลมะพร้าว
ทำเป็นกระสาย
ข้าวตอกตำทา

ปนแป้งทำเสร็จ
ชื่อขนมฝรั่ง

ทสกร^๑คุลีการ^๒

ข้าวถั่วยี่สง^๔
กินในไพรพฤกษ์
ลำดับสรรพเสีย

๑ นางอบิตดา
ผิวเผำปราศรัย
จำแต่งให้ไป
เร่งรัดจัดหา

๑ ข้าวเหนียวข้าวเจ้า

เนยนมเอามา
ข้าวเม่าถ่วง
น้ำอ้อยเจือจาง

๑ เอาฟองไข่เปิด

ผิงไฟเป็นถ่าน
ทั้งมันทั้งหวาน

โรยงาขนมเปียก^๓

๑ สตูก้อนผง

ประจงทำเย็บ
รำลึกถึงเมีย
เสร็จแล้วครบครัน

(พระมหาชาติค จบบัณฑิตมณีมาวาส สงขลา)

ส่วนเนื้อความของมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี เลขที่ อ.๑๕๐.๑๒๗ เป็นหนังสือ

บุตรขาว ของนายช่วย เจริญกาญจน์ บ้านเลขที่ ๓๖ บ้านท่าต่อเรือ หมู่ที่ ๕ ตำบลจองถนน อำเภอ
เขาชัยสน จังหวัดพัทลุง มีเนื้อความดังนี้

จะถ่วงจะเถียง

จะนอนสักคืน

โถมลาเพื่อให้

๑ เจ้าแต่งเสบียง

ให้ยี่ดียวไป

ตื่นเช้าจะไป

เมียทำขนม

^๑ ทสกร (ปาก) = ชัณทสกร = น้ำตาลกรวด

^๒ คุลีการ(ใบ)=การคลุกเคล้า

^๓ ขนมเปียก(ปาก)=ขนมเปียะ

^๔ ถั่วยี่สง (ปาก) = ถั่วลิสง

พอดรบสบปาก	๐ สดข้าวตาก
ขึ้นแข็งปราศรัย	กินในไพรพนม
โลมเลาพลางชม	น้ำใจเกรียมตรม
	รุ่งเช้าจะไป
	๐ ส่วนนางอบิดดีดา
ฟังอรรถวิจนา	ผัวเฒ่าปราศรัย
เพราะเสียไม่ได้	จำแต่งให้ไป
ก่อพินก่อไฟ	เร่งรัดจัดหา
	๐ ข้าวเหนียวขัวเมา
น้ำตาลมะพร้าว	เนยนมเอามา
ทำเป็นกระสาย	ขัวเมาถ่วงา
ข้าวตอกตำทา	น้ำอ้อยเจือจาร
แช่ตำทำเสร็จ	๐ ข้าวพองไข่เปิด
ทำข้าวขนมปัง	พินไฟเป็นถ่าน
ทสกรเจือจาร	ทั้งมันทั้งหวาน
	โรยงาขนมเปีย
	๐ สดกวนผง
ข้าวถั่วลิสง	ทับน้ำตาลเสีย
กินในไพรพฤกษ์	รำลึกถึงเมีย
ลำดับสรรพเสีย	เสร็จแล้วครบครัน

(มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี เลขที่ อ.๑๕๐.๑๒๗)

จากเนื้อความของพระเวสสันดรทั้ง ๒ ฉบับ คือ พระมหาชาดก ฉบับวัดมัทนิมมาวาส สงขลา และ มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี เลขที่ อ.๑๕๐.๑๒๗ (สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๖ ข) เป็นจำนวนเดียวกัน แต่มีเพียงเล็กน้อยที่แตกต่างกันไป อาจเป็นเพราะกวีที่ทำการคัดลอกได้เพิ่มเติม หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อความเพื่อให้ถูกใจตนเองและผู้ฟังมากขึ้น นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าพระเวสสันดรทั้ง ๒ ฉบับ มีการค้นพบต้นฉบับตัวเขียนอยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างกัน พระมหาชาดก ฉบับวัดมัทนิมมาวาส ค้นพบที่จังหวัดสงขลา และมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี เลขที่ อ.๑๕๐.๑๒๗ ค้นพบที่จังหวัดพัทลุง ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเรื่องพระเวสสันดรเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นอีกเรื่องหนึ่งที่มีความนิยม และมีการเผยแพร่ไปทั่วทุกจังหวัดของภาคใต้

วรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดรของภาคใต้ก็ยังมีอีกหลายฉบับที่ได้รับการค้นพบและเก็บรักษาไว้ โดยในปัจจุบันได้มีนักวิชาการสนใจศึกษาและเผยแพร่มากขึ้น เช่น พระเวสสันดรคำกาพย์ ฉบับอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี^๑ เป็นต้นฉบับได้รับบริจาคมาจากนางเนิน กลางนุรักษ์ บ้านเลขที่ ๒๕ หมู่ ๕ ตำบลประสงค์ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ต้นฉบับเป็นหนังสือbundetขาว ตัวอักษรที่ใช้บันทึกเป็นอักษรไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ มีอักษรขอมไทยแทรกอยู่บ้าง ภาษาที่ใช้บันทึกเป็นภาษาถิ่นใต้ บันทึกตามสำเนียงพูด คำประพันธ์ที่ใช้แต่งวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ โดยแต่งด้วยกาพย์ ทั้ง ๓ ชนิด คือ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๕ เนื้อหาไม่แบ่งเป็นกัณฑ์อย่างหนังสือมหาเวสสันดรชาดกแต่เขียนเป็นเรื่องรวมกันตั้งแต่ต้นจนจบ

พระเวสสันดรคำกาพย์ ฉบับอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีขนบนิยมในการแต่งเหมือนกับวรรณกรรมโดยทั่วไป คือเริ่มเรื่องด้วยบทประณามพจน์ ดังข้อความว่า

เป็นที่บริสุทธิ์	๑ ข้าไหว้คุณพระพุทธ
อีกทั้งพระธรรม	ซึ่งนิรพานไป
พระสงฆ์เลิศไกร	อันล้ำพิสมัย
	ข้าไหว้วันทา
	๑ จักสรรเสริญคุณ
พระเจ้าโดยบุญ	ตั้งใจจินดา
พาไปนิรพาน	ไว้แต่ศาสนา
ข้าไหว้วันทา	สมเด็จจุมนี้
	๑ มโนมนัส
ข้าขอปรนนิบัติ	ไหว้พระชินสีห์
พระศรีสรรเพชญ	เลิศล้ำโลกี
ยิ่งกว่ามณี	เหนือยิ่งสิ่งใด

(พระเวสสันดรคำกาพย์ ฉบับอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ในตอนท้ายของเรื่องพระเวสสันดรคำกาพย์ ฉบับอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้แต่งได้กล่าวขอสมา และกล่าวถึงผู้สวดหนังสือ ว่าควรศึกษาเล่าเรียนให้เชี่ยวชาญในการสวดอ่านเสียก่อน ดังข้อความว่า

^๑ ขวน เพชรแก้ว เป็นผู้ปริวรรต ศึกษาและเผยแพร่วรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดรคำกาพย์ ฉบับอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในหนังสือวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัศสร เล่มที่ ๙

ทุกท่านทัวหน้า	๑ ข้าขอสมมา
ฟังเล่นตามจน	ผู้ฟังผู้อ่าน
แต่พออุส่าห์	เพื่อนคนทำการ
ถ้าอ่านผิดกลอน	อย่าให้หาวนอน
	หาวนอนหนักหนา
	๑ ระวังจงดี
อย่าให้บัดสี	เสียที่เรียนมา
กลางที่คนฟัง	เขาสอนให้ว่า
เห็นเวทนา	เอาหน้าไว้ไหน
	๑ ถ้าไม่ลั่นทัด
จงไปอยู่วัด	เรียนให้ขึ้นใจ
อย่าเพิ่งเข้าสวด	อวดตัวว่าไร
เขาจักโยโย	เสียที่เป็นชาย
	๑ จะสวดจะร้อง
ให้รู้ทำนอง	จะเยื้องจะกราย
ว่าให้เพราเพริด	สวดให้เจิดฉาย
อย่าทำมั่งง่าย	เขาไซ้พอดิ
	๑ ถึงเขาจะเลี้ยง
ข้าวปลาหมากเมียง	อย่าให้เสียที่
ถ้าสวดมิได้	เพียได้ให้ตี
ผู้รู้เขามี	เขาสวดให้ฟัง

(พระเวสสันดรคำกาพย์ ฉบับอำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องพระเวสสันดรเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าอย่างยิ่งในฐานะที่ให้ความรู้และความบันเทิง ควรได้รับการศึกษาและเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย โดยเรื่องพระเวสสันดรของภาคใต้ยังมีอีกหลายสำนวนที่ยังไม่ได้ปริวรรตและศึกษาให้เป็นที่รู้จัก ซึ่งจากการสำรวจพบว่ามียุทธศาสตร์อีกสำนวนหนึ่งที่มีความน่าสนใจเป็นพิเศษ ได้แก่ พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกำแพง จังหวัดนครศรีธรรมราช เลขที่ ศวธ.นศ.๐๖๙๒ พบที่ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และมหาเวสสันดรชาดก ฉบับอำเภอกำแพง

จังหวัดนครศรีธรรมราช เลขที่ สทษ.อ.๑๕๐.๑๒๖ พบที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ทักษิณ จังหวัดสงขลา

ลักษณะเอกสารโบราณเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัด นครศรีธรรมราช

เอกสารโบราณต้นฉบับตัวเขียนเรื่องพระเวสสันดรชาดกฉบับอำเภอยะรัง จังหวัด
นครศรีธรรมราช ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีด้วยกัน ๒ ฉบับ ซึ่งทั้งสองฉบับมีลักษณะเนื้อเรื่องที่
คล้ายคลึงกัน มีข้อแตกต่างของเนื้อเรื่องเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จนสันนิษฐานได้ว่าเป็นวรรณกรรม
เรื่องพระเวสสันดรสำนวนเดียวกัน โดยฉบับที่ ๑ ที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ พระเวสสันดร
หมายเลขหนังสือ ศวธ.นศ.๐๖๙๒ บุคขาว จากอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช และฉบับที่ ๒
คือ มหาเวสสันดรชาดก หมายเลขหนังสือ สทษ.อ.๑๕๐.๑๒๖ บุคขาว จากอำเภอยะรัง จังหวัด
นครศรีธรรมราช วรรณกรรมเรื่องนี้แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์ มีทั้งกาพย์ยานี ๑๑
กาพย์ฉบับ ๑๖ กาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ กาพย์ ๒๒ และกาพย์ ๒๓ การดำเนินเรื่องไม่ได้มี
การแบ่งเป็นกัณฑ์ที่ชัดเจนเหมือนหนังสือมหาเวสสันดรชาดกแต่เขียนเป็นเรื่องราวกันตั้งแต่ต้น
จนจบ ผู้ประพันธ์หรือผู้คัดลอกต้นฉบับเรื่องพระเวสสันดรทั้ง ๒ ฉบับ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่ใช้
คำแทนตัวเองว่า “อาตมา” “ข้า” และ “ข้าพเจ้า”

พระเวสสันดรฉบับที่ ๑ เดิมเป็นของนายเพิ่ม สมศิริ บ้านเลขที่ ๑๕๙ ถนนยุทธศาสตร์
อำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มอบให้นางเสาวนีย์ สมศิริ และนางเสาวนีย์ได้มอบให้
วิทยาลัยครุมนครศรีธรรมราช เมื่อปีการศึกษา ๒๕๒๓ หมายเลขหนังสือ ศวธ.นศ.๐๖๙๒ ปัจจุบัน
เก็บรักษาต้นฉบับตัวเขียนไว้ที่ ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จังหวัด
นครศรีธรรมราช เป็นหนังสือบุคขาว เขียนด้วยหมึกสีดำ บนที่กหน้าละ ๗ บรรทัด มีหน้าจำนวน
ทั้งสิ้น ๗๖ หน้า ขนาดกว้าง ๑๒ เซนติเมตร ยาว ๓๕ เซนติเมตร สภาพไม่สมบูรณ์ บนที่กด้วย
อักษรไทย ภาษาไทย ภาษาที่ใช้บันทึกเป็นภาษาถิ่นได้ โดยบันทึกตามสำเนียงการพูด ลักษณะ
ตัวอักษรมีพื้นฐานใกล้เคียงกับปัจจุบัน อักษรวิธีที่ใช้แตกต่างไปจากปัจจุบัน คือ การสะกดการันต์
เป็นแบบพื้นบ้าน และมักใส่วรรณยุกต์ตามสำเนียงท้องถิ่น ลักษณะลายมือของพระเวสสันดร
ฉบับที่ ๑ มีลายมือปานกลาง ตัวอักษรที่คัดลอกมาไม่สวยงามเหมือนลายมืออาลักษณ์ แต่มีความ
เป็นระเบียบสวยงามพอสมควร การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ไม่เป็นระบบ และไม่สม่ำเสมอ เนื้อเรื่อง
ของพระเวสสันดรฉบับที่ ๑ นี้มีเนื้อเรื่องที่ยาวกว่าสำนวนที่ ๒ อยู่ ๘๗ บท

เนื้อหาของพระเวสสันดรฉบับที่ ๑ ไม่ได้เริ่มเรื่องที่ต้นเรื่อง เนื่องจากต้นฉบับตัวเขียนฉบับนี้มีสภาพที่ไม่สมบูรณ์ ส่วนที่เป็นต้นเรื่องได้ขาดหายไป คงพบเนื้อความตอนที่ผู้แต่งได้กล่าวบทประณามพจน์ โดยต้นฉบับตัวเขียนฉบับนี้เริ่มเรื่องที่

๐ (..... ขำรุต.....)	เอาไฉนาททดแทนคุณ
ถ้าหากยากใครจะบุญ	ขอเดชคุณปกเกล้า
๐ พี่อ้ายย้ายไป	เทพทุกหมู่ช่วยโมทนา
คุณครูอุปัชฌาย์	อสนากรรมจำไว้ไป
๐ ขอม้าเข้าใจดล	ผลาญอกุศลให้ประลัย
ตรวดพรหมโลกาไตร	ชั้นใต้ไฉว้ตรวดนาดี
๐ หน้าหลังทั้งซ้ายขวา	จักราวาลพื้นเขตชิน
จงรวยช่วยยอมยิน	พร้อมกันสิ้นช่วยโมทนา

และความจบลงที่

๐ กษัตริย์ตรัสแล้ว	
เล่าโลมลูกแก้ว	เสร็จแล้วนำมา
ทั้งสองโถมตรู	มาอยู่ศาลา
องค์พระบิดา	เรียกหาผาจารย์
	๐ พระชาติตรัส
ความที่ท่องมา	อุราสำมราญ
กุมกรพราหมณา	แล้วปราศรัยศานต์
เราจักอวยทาน	ตามท่านประสงค์
	๐ ให้ลูกลำมิด
ด้วยนาวาจิต	เราคิดประสงค์
มิให้ย่อท้อ	ด้วยญาณพุทธองค์
จิตเราซื่อตรง	จงลูตัญญาณ
	๐ แล้วหนอติลก
(..... ขำรุต.....)	ตกลงมีนาค
ในมือพราหมณา	อุราสำมราญ
ตรัสว่าเยาวมาลย์	ของเราท่านตา

(พระเวสสันดร หมายเลขหนังสือ ศวธ.นศ.๐๖๙๒ ฉบับที่ ๑)

พระเวสสันดรฉบับที่ ๒ หรือมหาเวสสันดรชาดกตามที่สถานที่เก็บรักษาได้บันทึกไว้ เดิมเป็นของนายจาบ บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ ๖ ตำบลนาหลวงเสน อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มอบให้นางสาวถนอมพร สุขยิ่ง เพื่อมอบให้สถาบันทักษิณคดีศึกษาเก็บรักษาไว้ ตั้งแต่วันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ หมายเลขหนังสือ อ.๑๕๐.๑๒๖ ปัจจุบันเก็บรักษาด้านฉบับตัวเขียนไว้ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา ด้านฉบับเป็นหนังสือถอดชาว เขียนด้วยหมึกสีดำ บันทึกหน้าละ ๗ บรรทัด มีหน้าจำนวนทั้งสิ้น ๖๖ หน้า ขนาดกว้าง ๑๑ เซนติเมตร ยาว ๓๔ เซนติเมตร อยู่ในสภาพสมบูรณ์ บันทึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทย ภาษาที่ใช้บันทึกเป็นภาษาถิ่นใต้ โดยบันทึกตามสำเนียงการพูด ลักษณะตัวอักษรมีลักษณะใกล้เคียงกับปัจจุบัน อักษรวิธีที่ใช้แตกต่างไปจากปัจจุบัน วรรณยุกต์มักใส่ตามสำเนียงท้องถิ่น ลักษณะลายมือของพระเวสสันดรฉบับที่ ๒ มีลายมือสวยงามเรียบร้อยปานกลาง ตัวอักษรที่คัดลอกมาไม่สวยงามเหมือนลายมืออาลักษณ์ มีความเป็นระเบียบพอสมควร แต่มีในบางช่วงลายมือที่ใช้ในการบันทึกเปลี่ยนไปบ้าง ความสวยงามของลายมือลดน้อยลง การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ ไม่เป็นระบบ และไม่สม่ำเสมอ

เนื้อความของพระเวสสันดรฉบับที่ ๒ นี้ เริ่มต้นด้วยอักษรขอมที่ปริวรรตออกมาได้ว่า “นะโมตัสสะ ภาคะวะโต” แล้วเริ่มเรื่องด้วยบทไหว้ครูหรือบทประณามพจน์ โดยกวีได้กล่าวสรรเสริญคุณพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ คุณบิดามารดา ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ แล้วจึงต่อด้วยส่วนเนื้อเรื่อง ข้อความบทประพันธ์เริ่มต้นที่

๐ ขอนมัสสทศหัตถัง	ข้าอรอดังเหนือเศียรรา
นบนาทพระศาสดา	อยู่เฝ้าอาลัยมียัย
๐ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า	แปดหมื่นแลสี่พันไตร
ขอมาช่วยดับภัย	ทั้งจ้งไทรยออย่ามาพาล
๐ ข้าไหว้พระสงฆ์มา	สอนลูกมารู้อาการ
ให้สว่างทางมรรคญาณ	ท่านเชี่ยวชาญด้วย(การ)สอน
๐ สามดวงแก้วช่วงโชติ	นำสัตว์โลกข้ามสาคร
ให้ระงับดับเดือดร้อน	พ้นอาวรณ์คล้ายทุกขา
๐ กายพร้อมน้อมคัลถวาย	ดวงเนตรหมายต่างขวาลา
สิบหัตถ์ทศนักษา	ขอบูชาต่างเทียนทอง
๐ กัณฐาข้า	ขอถวายตั้งใจปอง
ขอมาเป็นธงทอง	นำจิตป้องต่างคนธา

๐ ศีระต่างบุปผารัตน์	น้อมนมัสสองศศตา
ต่างดอกประทุมมา	ขอบูชาทั่วกายัง
๐ ชั้นธัชไร์โลหิตา	ตาใจหนาอีกมั่งสัง
อัฐิทั่วโรบัง	ทันตาทั้งสามสิบสอง
๐ นหโรอันผูกพัน	วิสามัญอันกอบกอง
ครบงามสามสิบสอง	เป็นพานทองรองบาทลี
๐ นบท่านเท่านั้นแล้ว	จะขอแผ้วคุณชลนี้
บิตุรงค์ทั้งสองศรี	เอาใดมีที่จะเปรียบบุญ
๐ เกิดเกล้าข้าพเจ้ามา	เอาใดหนาทดแทนคุณ
ลำบากยากใครจะบุญ	ขอเดชคุณปกเกล้า
๐ พี่อ้ายยายไป	เทพทุกหมู่ช่วยโมทนา
คุณครูอุปฌาย์	อสนุกรรม ^๑ จำไหว้ไป
๐ ขอม้าเข้าใจดล	ผลบุญกุศลให้ประลัย
ตรดพรหมโลกาไตร	ชั้นได้ไชร้ตรดนาดี
๐ หน้าหลังทั้งซ้ายขวา	จักรวาลพื้นเขตขนิณ
จงรวยช่วยยอมยนิ	พร้อมกันสิ้นช่วยโมทนา
๐ ขอแสดงแตงนิทาน	ให้วิถานจับหุดา
พร้อมพรหมอุสมมา ^๒	ให้ปรีชาว่าว่องไว
๐ พระธรรมเจดคัมภีร์	มานำชี้ให้แจ้งใส
เข้ามาสิงหัวใจ	ภายนอกในอย่าขัดขวาง
๐ ครั่งพระองค์สร้างบารมี	สิบชาติมิให้ย่อหย่อน
เป็นพระเวสสันดร	จักกล่าวกลอนตามพระบาทลี
๐ ครบพันพระคาถา	แม้เนี้ยนพลาตบาทบพมี
ข้าใช้เชื้อเมธี	ซ้องชัดมืออย่าติฉิน
๐ มีรอย ^๓ ท่านช่วยแต่้ม	ตกตัวแกมแลโสภณ
ผู้อ่านท่านพึงยนิ	ชายหญิงสิ้นอย่านินทา

^๑ อสนุกรรม(ปาก)=อนุศาสนกรรม,อนุศาสนนาจารย์=อาจารย์ผู้อบรมศีลธรรมของหน่วยราชการ

^๒ อาสมมา(ปาก)=อาตมา=ตัวเอง,ข้าพเจ้า

^๓ รอย(ใบ)=ค้อยหมดไป,กร่อนไป,บกพร่อง เช่น คมมีครอย

๑ ตัวข้าพึ่งสอนฝึก	คำล้าลึกไม่แจ้งจา
อุปมาทรรคา	ยังน้อยอ่อนแคลงในใจ
๑ ครือตัวอาตมา	มีตปัญญาไม่ว่องไว
บาทลิมิเข้าใจ	ทำงานไปตามใจเพลิน
๑ บทบาทแลลลิต	ถูกกับผิดเพราะใจเหิน
เหลือขาดบาทค้ำเกิน	เชิญแลด้วยช่วยซ่อมใส่
๑ ออย่าได้นอนสวดอ่าน	จักว่าคาญเบื่องหน้าไป
มักง่ายใหม่พื้นไฟ	ไหนจะพ้นอเวจี
ความตอนท้ายของพระเวสสันดรฉบับที่ ๒ จบลงที่	
๑ เมื่อนั้นพฤตมาจารย์	กราบทูลสารพระภูมิ
พระองค์ทรงปราณี	โปรดดังนี้มีฟังตาม
๑ จะอยู่มีควรเล่า	ไปแล้วท้าวเห็นแงงาม
ข้ามักจักเสียความ	ติดยุ่มยามด้วยกษัตริย์
๑ จะเคว้งทำผู้หญิง	ไม่เป็นจริงด้วยภูมิ
อันเป็นกษัตริย์	ที่ไหนมีไม่หวงแหน

(มหาเวสสันดรชาดก หมายเลขหนังสือ อ.๑๕๐.๑๒๖ ฉบับที่ ๒)

ในตอนท้ายของต้นฉบับตัวเขียนฉบับที่ ๒ นี้มีข้อความปรากฏตอนท้ายว่า “หัว” ต้นจบ แล้วท่านเอ๋ย ออย่านิทานเลย ข้าเขียนให้รวม เขียนจบวัน ๗ + ๑ คำ”

จากการศึกษาสำนวนและเนื้อหาของต้นฉบับตัวเขียนเรื่องพระเวสสันดรทั้ง ๒ ฉบับแล้วสรุปได้ว่าเป็นสำนวนเดียวกัน มีที่มาจากอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชเหมือนกัน แต่จะมีความแตกต่างกันคือชื่อเรื่องที่ใช้ในการจัดเก็บ โดยต้นฉบับสำนวนที่ ๑ ใช้ชื่อในการจัดเก็บว่า พระเวสสันดร และต้นฉบับสำนวนที่ ๒ ใช้ชื่อในการจัดเก็บว่า มหาเวสสันดรชาดก ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เรียกต้นฉบับทั้ง ๒ ที่นำมาวิจัยว่า พระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ในด้านเนื้อความของต้นฉบับทั้ง ๒ ก็มีความแตกต่างในบางวรรคบางตอนเท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามความต้องการและความพึงพอใจของผู้คัดลอก ในด้านเนื้อเรื่องต้นฉบับพระเวสสันดรฉบับที่ ๑ ได้ขาดความในช่วงแรก ที่เป็นบทประณามพจน์หรือบทไหว้ครูไป ๑๐ บท ในช่วงท้ายของต้นฉบับพระเวสสันดรฉบับที่ ๑ มีเนื้อความยาวมากกว่าต้นฉบับพระเวสสันดรฉบับที่ ๒ ถึง ๘๗ บท เมื่อศึกษาต้นฉบับทั้ง ๒ ฉบับแล้วไม่พบหลักฐานว่า

* หัว(เกิน)=เล่ม (ลักษณะนามของหนังสือ)

ใครเป็นผู้แต่งหรือผู้คัดลอกที่ชัดเจน รวมไปถึงวัน เดือน ปี ที่แต่งหรือคัดลอกจะปรากฏเฉพาะในพระเวสสันดรฉบับที่ ๒ เท่านั้น

ตัวอักษรและอักขรวิธีในต้นฉบับ

เอกสารที่เป็นต้นฉบับโบราณของพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น แม้ว่าจะบันทึกด้วยภาษาไทย อักษรไทย ที่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับปัจจุบัน แต่ก็ยังพบว่ารูปแบบตัวอักษรและอักขรวิธีที่ใช้ในต้นฉบับดังกล่าว ก็ยังคงมีความแตกต่างไปจากการเขียนในปัจจุบันอยู่มาก เพราะผู้บันทึกได้บันทึกตามสำเนียงท้องถิ่นเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงขอเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีที่ใช้ในพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

ตัวอักษร ลักษณะตัวอักษรที่ใช้ในเขียนต้นฉบับเอกสารโบราณของพระเวสสันดรฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นลายมือที่ทำการบันทึกค่อนข้างเป็นระเบียบ สวยงาม แต่จะมีเพียงไม่กี่หน้าเท่านั้นที่ลายมือจะดูแตกต่างไป ต้นฉบับทั้งหมดยังคงความชัดเจนของตัวอักษรที่ทำการบันทึก ตัวอักษรที่ใช้ในต้นฉบับมีลักษณะดังนี้

๑. พยัญชนะ ในต้นฉบับของพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการใช้รูปพยัญชนะ ดังนี้

รูปพยัญชนะที่ใช้ในปัจจุบัน

รูปพยัญชนะที่ใช้ในต้นฉบับ

ก

ก

ข

-

ช

๗

ค

ค

ค

ค

ฅ

๗

รูปพยัญชนะที่ใช้ปัจจุบัน

รูปพยัญชนะที่ใช้ในต้นฉบับ

ง

ง

จ

จ

ฉ

ฉ

ช

ช

ซ

ซ

ณ

-

ญ

ณ ญ

ม

-

ม

-

ร

-

ร

-

ล

-

ณ

ณ

ด

ด

รูปพยัญชนะที่ใช้ปัจจุบัน

รูปพยัญชนะที่ใช้ในต้นฉบับ

ต

๓

ถ

ก ก ก

ท

ก

ธ

ก

น

น

บ

บ

ป

ป ป

ผ

ผ

ฝ

ฝ

พ

พ

ฟ

ฟ/ว

ภ

ภ

ม

ม

ย

ย

รูปพยัญชนะที่ใช้ปัจจุบัน

รูปพยัญชนะที่ใช้ในต้นฉบับ

ร

ว

ล

ก

ว

ว

ศ

ค

ษ

ห

ส

ส

ห

ห

ฟ

-

อ

อ

ย

-

พยัญชนะที่ใช้ในต้นฉบับพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช นั้นมีทั้งหมด ๓๕ รูป พยัญชนะส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกับพยัญชนะไทยในปัจจุบัน แต่ก็จะมีพยัญชนะบางตัวที่เขียนแตกต่างไปจากปัจจุบันบ้าง ได้แก่ ฏ ฐ ฎ ฏ ฐ ฎ จัดเป็นพยัญชนะที่มีรูปแบบการใช้ทั้ง ๒ แบบ เพราะบางครั้งก็จะพบว่าเขียนในรูป ถ ป ฟ แทน ส่วนพยัญชนะที่ไม่มีใช้ในต้นฉบับ ได้แก่ ข ฉ ฎ ฐ ฏ ฑ ฒ ฟ และ ย สาเหตุที่ไม่มีใช้เพราะ พยัญชนะบางตัวมีเสียงที่เหมือนกันผู้แต่งจึงใช้แทนกัน เช่น ข ก็จะใช้ ข แทน ฎ ก็จะใช้ ด แทน เป็นต้น

๒. สระ รูปสระที่ปรากฏในต้นฉบับพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัด นครศรีธรรมราชนั้น มีดังนี้

รูปสระที่ปรากฏในปัจจุบัน

รูปสระที่ปรากฏในต้นฉบับ

- ะ

- ะ

- ำ

- ำ

- ุ

- ุ

- ู

- ู

- ึ

- ึ

- ื

- ื

- ิ

- ิ

- ี

- ี

- ุ

- ุ

- ู

- ู

- ึ

- ึ

- ื

- ื

- ิ

- ิ

รูปสระที่ปรากฏในปัจจุบัน

รูปสระที่ปรากฏในต้นฉบับ

โ-

โ-

เ-าะ

เ-าะ

-อ

-อ

เ-อะ

-

เ-อ

เ-อ

เ-ยะ

-

เ-ย

เ-ย

เ-อะ

-

เ-อ

เ-อ เ-อ เ-

เ-ะ

-

เ-อ

เ-อ

เ-อ

เ-อ

เ-

เ-

เ-

เ-

รูปสระที่ปรากฏในปัจจุบัน

รูปสระที่ปรากฏในต้นฉบับ

เ-า

เ-า

ฤ

ฤ

ฤา

ฤา

ฤ

-

ฤา

ฤา

รูปสระที่ใช้ในต้นฉบับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีทั้งหมด ๒๙ รูป ๒๔ เสียง สระบางตัวมีรูปการใช้ถึง ๓ แบบ ได้แก่ สระเอื้อ เขียนแทนด้วย เ-เ, เ-เ และ เ-เ สระบางตัวก็มีรูปการใช้ ๒ แบบ ได้แก่ สระอี เขียนแทนด้วย - และ - สระอือ เขียนแทนด้วย - และ - สระอุ เขียนแทนด้วย ู และ ู: สระที่ใช้ในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่มีรูปสระเหมือนในปัจจุบัน สระประสมอาจมีรูปที่ต่างไปจากปัจจุบันบ้าง เช่น สระเอื้อ ที่เขียนแทนด้วย เ-เ และ เ-เ นอกจากนี้เครื่องหมายไม้หันอากาศ (ั) เมื่อนำมาประสมกับสระอัว มักจะเขียนเป็นรูปไม้โท (ั) แทน โดยไม่มีไม้หันอากาศปรากฏ ได้แก่ - ัว ส่วนสระที่ไม่มีใช้ในต้นฉบับได้แก่ แ-ะ, โ-ะ, เ-อะ, เ-ียะ, เ-ือะ, -ัวะ และ ฤ

๓. รูปวรรณยุกต์ ในต้นฉบับของพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการใช้รูปวรรณยุกต์ ดังต่อไปนี้

รูปวรรณยุกต์ที่ใช้ในปัจจุบัน

รูปวรรณยุกต์ที่ใช้ในต้นฉบับ

-

/

-

✓

รูปวรรณยุกต์ที่ใช้ในปัจจุบัน

รูปวรรณยุกต์ที่ใช้ในต้นฉบับ

"

+

รูปวรรณยุกต์ที่ใช้ในพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มี ๒ รูป คือ - และ - มีรูปเหมือนวรรณยุกต์ในปัจจุบัน ส่วนวรรณยุกต์ที่ไม่มีปรากฏคือ " และ +

๔. รูปเครื่องหมาย เครื่องหมายที่ปรากฏในเรื่องพระเวสสันดรชาดกฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช นั้น มี ๒ ประเภท คือ เครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงสระ หรือประกอบเสียงสระ และเครื่องหมายประกอบการเขียน

๔.๑ เครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงสระ หรือประกอบเสียงสระ

๔.๑.๑ เครื่องหมายพินทุ (") ใช้กำกับบนคำที่ออกเสียงสระออก และเสียงสระอะ โดยจะเขียนกำกับบนตัวพยัญชนะต้นที่ต้องการให้ออกเสียงสระออก และสระอะ เช่น ใช้กำกับบนคำที่ออกเสียงสระออก

๗"

อ่านว่า

ขอ

๓"

อ่านว่า

ต่อ

๓๑
ม่อใหญ่

อ่านว่า

ม่อใหญ่

๓๑
ก่อก้อ

อ่านว่า

ก่อก้อ

ใช้กำกับบนคำที่ออกเสียงสระอะ

๓
ตกาน

อ่านว่า

ตระการ

๓
ขีเหนก

อ่านว่า

อเนก

ท"หนก	อ่านว่า	ตระหนก
-------	---------	--------

ท"วน	อ่านว่า	ทวาร
------	---------	------

น"มัตถากาน	อ่านว่า	นมัสการ
------------	---------	---------

๔.๑.๒ เครื่องหมายฝนทอง (') ใช้เขียนแทนสระอะ และสระอู โดยเขียนกำกับไว้บนพยัญชนะที่ต้องการออกเสียงสระอะ และสระอู เช่น
ใช้กำกับบนคำที่ออกเสียงสระอะ

จ'	อ่านว่า	จะ
----	---------	----

ปร'ทุมมา	อ่านว่า	ประทุมมา
----------	---------	----------

ปร'ช	อ่านว่า	ประชา
------	---------	-------

ขภ'เจ	อ่านว่า	ข้าพเจ้า
-------	---------	----------

ส'เหมอิน	อ่านว่า	เสมือน
----------	---------	--------

ใช้กำกับบนคำที่ออกเสียงสระอู

หน'พทา	อ่านว่า	หน่อพุดา
--------	---------	----------

บ'	อ่านว่า	บ่
----	---------	----

จ'ทน	อ่านว่า	จอตาน
------	---------	-------

๔.๑.๓ เครื่องหมายนิคหิต (°) ใช้กำกับบนตำแหน่งที่ให้เป็นเสียงสระอะ ที่มี

การลดรูป เช่น

สัณไชย

อ่านว่า

สณชัย

ภัพ

อ่านว่า

ภพ

ตัก

อ่านว่า

ตก

ควัม

อ่านว่า

ควม

ทวัม

อ่านว่า

ทวง

๔.๑.๔ เครื่องหมายทัณฑฆาต (̣) ใช้เขียนบนรูปพยัญชนะที่ต้องการให้ออก

เสียงสระอะ เช่น

กัฏ

อ่านว่า

กระจ่าง

กัฏเฐน

อ่านว่า

กระท่อน

กัฏฐาน

อ่านว่า

สะท้าน

กัฏฐก

อ่านว่า

กระฉอก

กัณเฑ

อ่านว่า

คณนา

๔.๑.๕ เครื่องหมายไม้หันอากาศ (̣) ใช้เขียนเหนือพยัญชนะต้น เช่น

กััง

อ่านว่า

สั่ง

หัทธัณ

อ่านว่า

หัตถา

เนาววิทย์

อ่านว่า

เนาวรัตน์

๔.๑.๖ เครื่องหมายไม้โท (˘) ใช้แทนเครื่องหมายไม้หันอากาศ โดยเฉพาะเมื่อ ประกอบกับสระอัว (ัว) เช่น

ทัว

อ่านว่า

ทัว

กัว

อ่านว่า

กัว

ทัวใจ

อ่านว่า

ทัวใจ

ฝัว

อ่านว่า

ฝัว

๔.๒ เครื่องหมายที่ใช้ประกอบการเขียน หมายถึง เครื่องหมายที่ใช้กำกับคำ วลี หรือ ประโยค เพื่อช่วยในการอ่านคำ วลี หรือประโยคนั้น ๆ ดังนี้

๔.๒.๑ เครื่องหมายไม้ยมก (๗) จะใช้เพื่อให้อ่านซ้ำสองครั้ง ในเรื่อง

พระเวสสันดรฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จะมีการใช้เครื่องหมายยมกอยู่ ๒ แบบ คือ มีทั้งที่ใช้เครื่องหมายไม้ยมกที่เห็นในปัจจุบัน (๗) และที่ใช้เลข ๒ แทน เช่น เครื่องหมายไม้ยมกที่ใช้ปัจจุบัน (๗)

นา๗

อ่านว่า

นানা

ท๗

อ่านว่า

ต่างต่าง

ใคร๗

อ่านว่า

ใครใคร

เครื่องหมายไม้ยมกที่ใช้เลข ๒

นา๒

อ่านว่า

นানা

ต่าง

อ่านว่า

ต่างต่าง

ยั

อ่านว่า

ยัยั

โดยการใช้เครื่องหมายไม้มกนี้ การที่เขียนโดยใช้เครื่องหมายไม้มกแบบปัจจุบัน(ๆ) นั้นจะปรากฏอยู่ในพระเวสสันดร ศวธ.นศ.๐๖๙๒ ฉบับที่ ๑ และการเขียนเครื่องหมายไม้มกโดยการใช้หมายเลข ๒ ก็จะมีปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก สทศ.อ.๑๕๐.๑๒๖ ฉบับที่ ๒

๔.๒.๒ เครื่องหมายกากบาท (+) ใช้เขียนเมื่อต้องการเพิ่มคำบางคำหรือพยัญชนะบางตัวที่เขียนตกไป โดยมักจะเขียนกำกับไว้บนหรือล่างบริเวณที่คำ หรือพยัญชนะที่ขาดหายไป แล้วจึงเติมข้อความที่ต้องการลงไปเหนือหรือใต้แนวเส้นบรรทัด เช่น

วนน⁺ยงสัน

อ่านว่า

รูปนางอย่างสรรค์

น⁺น

อ่านว่า

นางน้อง

น⁺น

อ่านว่า

ช้างม้าเข้าคน

น⁺น

อ่านว่า

นางนาฏมุสดี

๔.๒.๓ เครื่องหมายฟองมัน (◌) ใช้เขียนเมื่อเริ่มต้นบทใหม่ เช่น

๐ ขอนมัสสทศหัตถ์

ข้ารอตงเหนือเศียรรา

นบบาทพระศาสดา

อยู่เฝ้าศอยามิภัย

๐ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า

แปดหมื่นเล่าสี่พันไตร

ขอมาช่วยดับภัย

ทั้งจิงไทรยอยามาพาล

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดชุมหะ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตอนที่ภาคผนวก หน้า ๑๙๖)

๔.๒.๔ เครื่องหมายมหัพภาค (.) ระหว่างตัวอักษร ใช้เพื่อแสดงว่าคำ ๆ นั้นไม่

ต้องการ เช่น

แฉกพระไทยลั่นไชย

อ่านว่า

แล้วพระศรีศกัญชัย

นึ่งที่นึ่งนึ่งนึ่งนึ่งนึ่งนึ่ง

อ่านว่า

ที่นึ่งข้างประดับดวงดาว

๔.๒.๕ เครื่องหมายไปยาลน้อย (๗) ใช้เมื่อยังเขียนคำไม่จบคำ แต่สิ้นระยะบรรทัดต้องขึ้นบรรทัดใหม่ เช่น

บิต ๗ (พัว)

อ่านว่า

บิตริง

อ่ำ ๗ (หมาก)

อ่านว่า

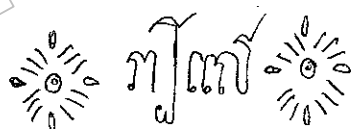
อ่ำมาตย์

นัว ๗ (หมาก)

อ่านว่า

ประมาท

๔.๒.๖ เครื่องหมายดอกจัน ใช้เมื่อต้องการขึ้นต้นลักษณะประเภทใหม่ในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครราชสีมา มีเครื่องหมายดอกจันอยู่หลายรูปแบบแล้วแต่การคิดประดิษฐ์ของผู้ที่ทำการคัดลอก ว่าต้องการให้ออกมาสวยงามมากน้อยแค่ไหน เช่น

ลักษณะการประสมคำและการอ่าน การประสมคำและการอ่านจากต้นฉบับลายมือค่อนข้างใกล้เคียงกับการประสมคำและการอ่านปัจจุบัน แต่ก็ยังคงมีส่วนที่แตกต่างไปจากปัจจุบันอยู่มาก เนื่องจากการสะกดการันต์จะเป็นไปตามระบบเสียงพูด ดังนั้นต้นฉบับลายมือจึงเป็นการเขียนเพื่อเน้นการอ่านออกเสียงมากกว่าที่จะคำนึงถึงความถูกต้องตามอักขรวิธี ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. การเขียนพยัญชนะควบสระ เช่น

กต

อ่านว่า

ชาติ

กวณ

อ่านว่า

กราบ

กั

อ่านว่า

ปี

กวณ

อ่านว่า

พราหมณ์

กวณ

อ่านว่า

พราณ

๒. การเขียนพยัญชนะควบพยัญชนะ เช่น

ฟะ

อ่านว่า

พระ

ฟั

อ่านว่า

พระยา

ฟักท

อ่านว่า

พฤตมา

ฟัม

อ่านว่า

พรม

ไฟ

อ่านว่า

ไพร่

๓. การเขียนรูปพยัญชนะร่วมกัน เช่น

พม
?

อ่านว่า

พุทธา

หก
พ

อ่านว่า

หัตถ์

ทฎ
ฟ

อ่านว่า

หัตถา

๔. การเขียนรูปพยัญชนะต้นต่างไปจากปัจจุบัน คือ คำที่ปัจจุบันใช้รูปพยัญชนะต้น
อย่างหนึ่ง แต่ในต้นฉบับตัวเขียนมีการใช้พยัญชนะต้นอีกอย่างหนึ่ง โดยส่วนใหญ่จะใช้พยัญชนะ
ต้นที่มีเสียงคล้ายคลึงกัน เช่น

ข เขียนเป็น ข เช่น

ข้าพเจ้า

เขียนเป็น

ทฎเจ้า

ขอ

เขียนเป็น

ทอ

ขาย

เขียนเป็น

ทย

ขา

เขียนเป็น

ทก

ขม

เขียนเป็น

ทม

ค เขียนเป็น

ก เช่น

คัมภีร์

เขียนเป็น

กัมภี

ค เขียนเป็น

ข เช่น

คลองใต้

เขียนเป็น

ทอใต้

ค เขียนเป็น ค เช่น

คดี เขียนเป็น คดี

ค เขียนเป็น สม เช่น

คำขาย เขียนเป็น คำขาย

มรรคญาณ เขียนเป็น มัคฌาน

ค เขียนเป็น พ เช่น

แคว้น เขียนเป็น แผ่น

ช เขียนเป็น จ เช่น

ชาย เขียนเป็น ไฉย

ชายา เขียนเป็น ไฉยา

ช เขียนเป็น ทร เช่น

ชากผี เขียนเป็น ททกผี

(ซึม)จับ เขียนเป็น ทวัช

ชา เขียนเป็น ททา

ฌ เขียนเป็น ช เช่น

ฉัฏฐา(สัย) เขียนเป็น ฉัฏฐา

ญ เขียนเป็น ย เช่น

ญาติกา เขียนเป็น ยาติกา

ญาติ เขียนเป็น ยาติ

สัญญา เขียนเป็น สันยา

บุญญา เขียนเป็น บุณยา

ท เขียนเป็น ท เช่น

มณฑล เขียนเป็น มณฑน

ฒ เขียนเป็น ถ , ท เช่น

ฒ่า เขียนเป็น เกา

พฤตมา เขียนเป็น พิภพ

ธ เขียนเป็น ท เช่น

ธิปะ เขียนเป็น ทิเนต

พิธิ เขียนเป็น พิธิ

ศรัทธา

เขียนเป็น

ศักทา

ธรรม์

เขียนเป็น

ทัณฑ์

น เขียนเป็น

ณ

เช่น

นคร

เขียนเป็น

นคฺร

นรลักษณ์

เขียนเป็น

นรลัฏฺ

นรา

เขียนเป็น

นรา

ราษฎร์นิกร

เขียนเป็น

วาทนิกอน

นเรศ

เขียนเป็น

นเวศ

บ เขียนเป็น

ล

เช่น

บางครั้ง

เขียนเป็น

ลทกัฏ

พ เขียนเป็น

ภ

เช่น

พระ

เขียนเป็น

ภะ

พร

เขียนเป็น

ภร

พราน

เขียนเป็น

ภาน

พราหมณ์

เขียนเป็น

ภาม

แพง เขียนเป็น แกง

เพราะ เขียนเป็น เหวาะ

ภ เขียนเป็น พ เช่น

อภิเชก เขียนเป็น

อพิเชก

ครรรภา (ครรรภ) เขียนเป็น

กัณฬา

ภษา เขียนเป็น

พุส

โภภาส เขียนเป็น

โภพาต

ย เขียนเป็น ญ เช่น

ยากเย็น เขียนเป็น

ยากเย็น^๒

ยอโยน เขียนเป็น

หยมทลวน

โยธา เขียนเป็น

โโยทา

ฤ เขียนเป็น ร เช่น

ฤกษ์ เขียนเป็น

เริก

อังกฤษ เขียนเป็น

ฉักริต

ล เขียนเป็น ฤ เช่น

เลื่องลือ

เขียนเป็น

เลื่องฤ

ศ เขียนเป็น ล เช่น

วงศา

เขียนเป็น

วงสา

เกศา

เขียนเป็น

เกสา

ศาสดา

เขียนเป็น

สากสัท

โสก

เขียนเป็น

โสก

ศาสตรา

เขียนเป็น

สากตรา

เศียร

เขียนเป็น

เสียน

ษ เขียนเป็น ล เช่น

อภิษก

เขียนเป็น

ยพิเสก

ภาษา

เขียนเป็น

ภาส

รักษ

เขียนเป็น

วัาส

ปรีกษา

เขียนเป็น

ปรีาส

ภูษา

เขียนเป็น

ฟาส

พ เขียนเป็น ล เช่น

โอฟาร เขียนเป็น

โอสถ

๕. การใช้พยัญชนะต้นคู่ที่ต่างไปจากปัจจุบัน เช่น

กล เขียนเป็น ก เช่น

กลอน

เขียนเป็น

กณ

ขว เขียนเป็น ผ เช่น

ขวัญ

เขียนเป็น

ผัน

ขวา

เขียนเป็น

ผ่า

คว เขียนเป็น ผ เช่น

ควัก

เขียนเป็น

ผัก

ทร เขียนเป็น ช เช่น

ทับทรวง

เขียนเป็น

ทับทรวง

ทรวง

เขียนเป็น

ทรวง

ศร เขียนเป็น ส เช่น

ศร้าว

เขียนเป็น

ส้าว

ศรัทธา

เขียนเป็น

สัตทา

สร เขียนเป็น

ส เช่น

สร้าง

เขียนเป็น

ถ้าง

หร เขียนเป็น

ฤ เช่น

หรือ

เขียนเป็น

ก

๖. การใช้ตัวสะกดที่ต่างไปจากปัจจุบัน เช่น

๖.๑ การใช้ตัวสะกดในแม่กก

ฆ เขียนเป็น

ก เช่น

เมฆ

เขียนเป็น

เมก

ก เขียนเป็น

ข เช่น

มุก

เขียนเป็น

มข
?

๖.๒ ตัวสะกดในแม่กด

ศ เขียนเป็น

ษ , ส , ด เช่น

ทศพล

เขียนเป็น

ทษพน

ปราศจาก

เขียนเป็น

ปราษจาก

ทศมาส เขียนเป็น ทศมาก

อาเพศ เขียนเป็น อาเวก

เกศ เขียนเป็น เกก

เลิศ เขียนเป็น เล็ก

ด เขียนเป็น จ , ด เช่น

เขต เขียนเป็น เเข

เหตุ เขียนเป็น เท

วงกต เขียนเป็น มกต

ช เขียนเป็น ด เช่น

นช เขียนเป็น นก
?

ฎ เขียนเป็น ด เช่น

มกฎ เขียนเป็น มกต
?

ฏ เขียนเป็น ด เช่น

นางนาฏ เขียนเป็น นกนต

ช เขียนเป็น จ , ด เช่น

ประภาช เขียนเป็น

ประภจ

ขอโทษ เขียนเป็น

ขอโทษ

ส เขียนเป็น ด , ช เช่น

ทศมาส เขียนเป็น

ทศมท

โอรส เขียนเป็น

โอรส

๖.๓ ตัวสะกดในแม่กบ

บ เขียนเป็น พ เช่น

กราบ เขียนเป็น

กราว

ภ เขียนเป็น บ เช่น

ลาม เขียนเป็น

ลาม

๖.๔ ตัวสะกดในแม่กน

น เขียนเป็น ร เช่น

ท่าน เขียนเป็น

ทาร

ทาน เขียนเป็น

ทาร

พาน เขียนเป็น

พาร

ร เขียนเป็น น เช่น

อาการ เขียนเป็น ากาน

มารดา เขียนเป็น านทา

กุญชร เขียนเป็น านฉน

เคียร เขียนเป็น เลียน

ด เขียนเป็น ร,น เช่น

พาล เขียนเป็น าก

ดล เขียนเป็น ก

นิล เขียนเป็น นิน

กิล เขียนเป็น กน

ณ เขียนเป็น ร เช่น

คุณ เขียนเป็น กว

ญ เขียนเป็น ร,น เช่น

ผลาญ เขียนเป็น ผลาก

รําคาญ เขียนเป็น ํากาน

ความ เขียนเป็น กวาน

หาญ เขียนเป็น หาน

เชิญ เขียนเป็น เห็น

๖.๕ ตัวสะกดในแม่เกย

ญ เขียนเป็น ย เช่น

ใหญ่ เขียนเป็น ไหญ่

๗. การใช้ อ สะกดหลังสระอี (ิ) เช่น

บายศรี เขียนเป็น นายสี่

ปรางค์ศรี เขียนเป็น ป่วงสี่

สี่ เขียนเป็น สักสี่

๘. การใช้ ย สะกดหลัง ใ-, ไ- เช่น

มาลัย เขียนเป็น มากไย

ใจ เขียนเป็น ไจย

ไป เขียนเป็น ไปย

ไกล เขียนเป็น ไกลย

สมัย

เขียนเป็น

สัสมัย

ไม่

เขียนเป็น

ไมย

๙. การใช้ รร (ร หัน) และ งง (ง หัน) แทนไม้หันอากาศ (ˇ) เช่น

จ้ง

เขียนเป็น

จพ

ท้ง

เขียนเป็น

ทพ

ท้งนี้

เขียนเป็น

ทพนี้

กุนขร้ง

เขียนเป็น

กนทพ

ท้งนั้น

เขียนเป็น

ทพนั้น

บันได

เขียนเป็น

นรไคย

๑๐. การใช้อักษรนำ

๑๐.๑ คำที่ปัจจุบันไม่เขียนแบบอักษรนำ แต่ในต้นฉบับเขียนแบบอักษรนำ เช่น

น เขียนเป็น ทน เช่น

แน่น

เขียนเป็น

แน่ว

อนนก

เขียนเป็น

อนนัค

เสนา

เขียนเป็น

เสทน

สนม เขียนเป็น สทนม

นี้ เขียนเป็น หนี

อนึ่ง เขียนเป็น วนึ่ง

ล เขียนเป็น หล เช่น

เล่น เขียนเป็น เล้น

ฉลุ เขียนเป็น ทุล

สลอน เขียนเป็น สล่อน

ประลัย เขียนเป็น ปรลัย

ย เขียนเป็น หย เช่น

ยอ เขียนเป็น ทยอ

ม เขียนเป็น หม เช่น

มิ เขียนเป็น หนี

ไม เขียนเป็น ไม้

สมัย เขียนเป็น สไสมัย

๑๐.๓ การใช้อักษรนำที่ต่างไปจากปัจจุบัน เช่น

หง เขียนเป็น ห เช่น

เห็อ เขียนเป็น เห็

หงอก เขียนเป็น หอก

หญ เขียนเป็น ย เช่น

หญิง เขียนเป็น ึง

กล่าวโดยสรุป ด้านอักษรวิธีที่ใช้ในต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอสอง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า

๑. อักษรวิธีมีวิธีการเขียนแตกต่างไปจากปัจจุบัน เนื่องจากการบันทึกเอกสาร

ลายลักษณ์ของไทยในสมัยก่อนจะนิยมบันทึกตามการออกเสียงพูด หรือตามภาษาถิ่น และก็ไม่ได้มีการเคร่งครัดในเรื่องตัวสะกดการันต์ จึงพบว่ามีการใช้พยัญชนะต้นที่ไม่แน่นอนตายตัว โดยคำที่ใช้เสียงพยัญชนะเดียวกัน หรือพยัญชนะที่มีเสียงใกล้เคียงกันก็อาจจะใช้พยัญชนะต้นทดแทนกันได้ เช่น ขอ เขียนเป็น ขอ, ข้าพเจ้า เขียนเป็น ข้าภเจ้า, คดี เขียนเป็น คติ, แคว้น เขียนเป็น แฝ้น ขวา เขียนเป็น ผา เป็นต้น นอกจากนี้ ในคำเดียวกันก็อาจจะเขียนได้หลายแบบ เช่น คำชาย เขียนเป็น ข้าชาย หม่าชาย, ฟัง เขียนเป็น ฟัง ภัง, อัจฉรย์ เขียนเป็น อัศฉจัน อัศฉัจจัน, ชนนี้ เขียนเป็น ชลนี้ ชนลนี้ เป็นต้น

๒. รูปวรรณยุกต์ มีใช้เพียง ๒ รูป คือ รูปวรรณยุกต์เอก (ˊ) และ รูปวรรณยุกต์โท (ˋ)

การใช้ผันเสียงไม่แน่นอน เช่น ชม เขียนเป็น ช่ม, เก้าใหม่ เขียนเป็น เก้าใหม่ย, บังอร เขียนเป็น บังอ้อน, ก้อน เขียนเป็น ก้อน ฯลฯ บางคำใช้วรรณยุกต์มากกว่า ๑ รูป เช่น อายุ เขียนเป็น อายุ; หุเลา เขียนเป็น หุเลา, จุลปุรวาด เขียนเป็น จหุล:ปุรวาด, ยุยอน เขียนเป็น ยุ:ยอน เป็นต้น

๓. เครื่องหมายที่ใช้ในการเขียนมี ๒ ประเภท คือ

๓.๑ เครื่องหมายที่ใช้แทนเสียงสระหรือประกอบเสียงสระ ได้แก่ เครื่องหมายพินทุ

(ˊ) ผ่นทอง (ˋ) นิคหิต (ˆ) ทัณฑฆาต (˘) ไม้หันอากาศ (˙) และ ไม้โท (ˋ)

๓.๒ เครื่องหมายที่ใช้ประกอบการเขียน ได้แก่ ไฉยมกมี ๒ แบบ คือ (๗) และ (๒)
 กากบาท (+) ฟองมัน (๐) มหัพภาค (.) ไปยาลน้อย (๗) และ ดอกจัน (✱)

๔. การประสมคำและการอ่าน แบ่งออกเป็น

๔.๑ การเขียนพยัญชนะควบสระ เช่น

ชาติ	เขียนเป็น	ช๑ด
กราบ	เขียนเป็น	กว๑น
พวาน	เขียนเป็น	พ๑น
พราหมณ์	เขียนเป็น	พ๑น

๔.๒ การเขียนพยัญชนะควบพยัญชนะ เช่น

พระ	เขียนเป็น	ฟ๑ะ
พรหม	เขียนเป็น	ฟ๑ม
ไพร่	เขียนเป็น	ฟ๑

๔.๓ การเขียนรูปพยัญชนะร่วมกัน เช่น

พุทธา	เขียนเป็น	ฟ๑ท๑
หัตถ์	เขียนเป็น	ห๑ถ๑
หัตถา	เขียนเป็น	ห๑ท๑

๕. คำที่ประกอบเสียงสระอี (เี) บางครั้งจะใช้พยัญชนะ อ ตามหลัง เช่น บายศรี เขียนเป็น บายสือ, ปรางค์ศรี เขียนเป็น ปรางสือ, สุชี เขียนเป็น สุกชีอ เป็นต้น

๖. พยัญชนะที่สะกดกับ ไ- และ ใ- นิยมใช้พยัญชนะ ย ตามหลัง เช่น ใจ เขียนเป็น ไจย ไป เขียนเป็น ไปย, ไกล เขียนเป็น ไกลย, ไม่ เขียนเป็น ไมย เป็นต้น

๗. มีการใช้ รร (ร หัน) และ งง (ง หัน) แทนไม้หันอากาศ (ั) เช่น วัง เขียนเป็น วงง, ทั้ง เขียนเป็น ทังง, กุญชรัง เขียนเป็น กุนชรงง, บันได เขียนเป็น บรรไดย เป็นต้น

๘. การใช้อักษรนำ พบว่ามีการเขียนที่แตกต่างจากปัจจุบัน ๓ ลักษณะ คือ

๘.๑ คำที่ปัจจุบันไม่เขียนแบบอักษรนำ แต่ในต้นฉบับเขียนแบบอักษรนำ เช่น แนน เขียนเป็น แหนร์, อเนก เขียนเป็น อเนັก, เสนา เขียนเป็น เสนนา, สนม เขียนเป็น สหนม, นี้ เขียนเป็น หนึ, อนึ่ง เขียนเป็น อหนึง, เล่น เขียนเป็น เหล้น, ย่อ เขียนเป็น หย่อ, สมัย เขียนเป็น ส໋หมย, ดูรา เขียนเป็น ดูหรา ฯลฯ

๘.๒ คำที่ปัจจุบันเขียนแบบอักษรนำ แต่ในต้นฉบับไม่เขียนแบบอักษรนำ เช่น หนัก เขียนเป็น นັก, หมู เขียนเป็น มู, หยิบ เขียนเป็น ยิบ, หยุด เขียนเป็น ยุด, อยาก เขียนเป็น ยาก, อย่าง เขียนเป็น ย่าง ฯลฯ

๘.๓ คำที่ใช้อักษรนำแตกต่างไปจากปัจจุบัน เช่น เห็อ เขียนเป็น เหือ, หงอก เขียนเป็น หอก, หลึง เขียนเป็น ยิง ฯลฯ

รูปแบบฉันทลักษณ์

วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ ซึ่งเป็นรูปแบบฉันทลักษณ์ที่นิยมกันในการประพันธ์วรรณกรรมของภาคใต้ สลับกันไปตลอดทั้งเรื่อง ทั้งนี้ อุดม หนูทอง (ม.ป.ป., หน้า ๒๔) ได้ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเพณีทานประโลมโลก กล่าวว่า วรรณกรรมท้องถิ่นได้นิยมแต่งเป็นร้อยกรอง โดยเฉพาะวรรณกรรมประเพณีทานประโลมโลก และนิทานที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มักจะแต่งด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ และกาพย์ก็ยังเป็นฉันทลักษณ์ที่นิยมใช้กันมากที่สุด ซึ่งกาพย์ที่นิยมใช้ในวรรณกรรมท้องถิ่นของภาคใต้มีดังนี้

๑. กาพย์ยานี ๑๑

๒. กาพย์ฉบัง ๑๖

๓. กาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ ซึ่งนิยมเรียกว่า “ราบ”

๔. กาพย์ ๑๒

๕. ภาพยี่ ๑๔

๖. ภาพยี่ ๑๕

๗. ภาพยี่ ๑๘

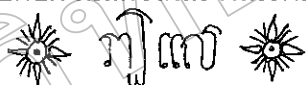
๘. ภาพยี่ ๑๙

๙. ภาพยี่ ๒๑

๑๐. ภาพยี่ ๒๒

สำหรับวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัด

นครศรีธรรมราช มีการใช้รูปแบบฉันทลักษณ์ที่เป็นภาพยี่ชนิดต่าง ๆ สลับกันไป คือ ภาพยี่ยานี่ ๑๑ ภาพยี่ฉ้าง ๑๖ ภาพยี่สุรางคนางค์ ๒๔ ภาพยี่ ๒๒ และ ภาพยี่ ๒๓ โดยกวีจะเขียนชื่อของภาพยี่แต่ ละชนิดกำกับไว้ที่ต้นบทเพื่อบอกฉันทลักษณ์แต่ละช่วง บางครั้งก็จะเขียนเป็นอักษรขอม บางครั้ง ก็เขียนเป็นอักษรไทย และบางครั้งก็จะเขียนเป็นตัวเลขเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะเขียนอยู่ภายใน เครื่องหมายดอกจันที่กวีได้สร้างสรรค์เพื่อความสวยงาม เช่น

๑ เอโกราชา

ยังมีพระยา

สญชัยภูมิ

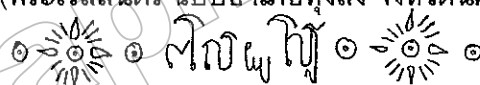
ครองกรุงพิไชยเชษฐ

ธิเบศเรืองศรี

ทุกกรุงธานี

ดุชนิเกรงขาม

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๑๙๗)

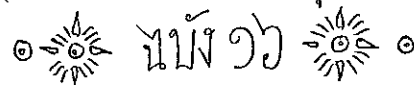

๑ บัดนั้นนายเจตบุตรตรา

ไฉนโยธา

ร่ำหาถึงพระมีศรี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๙๑)

๑ ลูกเจ้าเกิดมาเป็นชาย

รูปโฉมพรรณราย

ชื่อพระชาติบวร

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๑๔)

มีศรัทธาญาณ

เจ้ากรุงพารา

ว่าพระภูธร

๑ บัดนั้นนางเทวี

ฟังท้าวสามย์

แคนคาลาย

กราบลาเจ้าราชทัณฑ์

สู่ปรากฏการณ์ในยอดธงสาร

๐ ปางนั้นหน่อศิขณศรี

ชวนมัทรีจรลีลา

ตามแถวแนวรั้วว่า

ชมรภชาชายคาไธ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครราชสีมา ดุทีภาคผนวก หน้า ๒๕๓)

ฉันพลัดถิ่นของกาพย์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการประพันธ์เรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา มีดังต่อไปนี้

๑ ภาพยานี ๑๑ ที่ใช้ในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอทุ่งสง
จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะบังคับดังนี้

๑.๑ คณิษ กาพย์ยานี ๑๑ บทหนึ่งมีสองบาท บาทต้นเรียกว่าบาทเอก บาทที่สองเรียกว่าบาทโท บาทหนึ่งมีสองวรรค วรรคแรกมี ๕ คำ วรรคหลังมี ๖ คำ รวมบาทหนึ่งมี ๑๑ คำ จึงเรียกกันว่กาพย์ยานี ๑๑

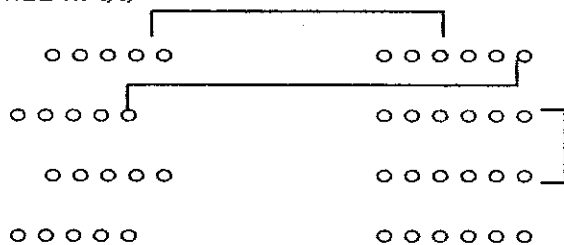
๑.๒ สัมผัส สัมผัสบังคับของกาพย์ยานี ๑๑ จะมีสัมผัสดังนี้

๑.๒.๑ สัมผัสระหว่างวรรค คำสุดท้ายของวรรคแรก จะลงสัมผัสไปยังคำที่หนึ่ง
สอง หรือสามของวรรคที่สอง

๑.๒.๒ สัมผัสระหว่างบาท คำสุดท้ายของบาทเอก จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้าย
ของวรรคแรกในบาทโท

๑.๒.๓ สัมผัสระหว่างบท ถ้าแต่งติดต่อกันหลายบท จะมีสัมผัสเชื่อมกันระหว่าง
บท โดยให้คำสุดท้ายของบทต้นส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของบาทเอกในบทถัดไป

แผนผังกาพย์ยานี ๑๑

ตัวอย่างคำประพันธ์เรื่องพระรถเมรี

๑ เป็นนกอย่าลืมแล้ว	ตายมากแล้วเพราะบ่วงชาย
ความรู้อย่าจำหาย	ของเมามายพ้ออย่ากิน
๑ ที่สนุกพ้ออย่านอน	เมียรักวอนพ้ออย่ากิน
รักคนอย่ารักลิ้น	อย่าหลงลิ้นด้วยคนพาล

(ประพันธ์ เรื่องณรงค์, ๒๕๔๑, หน้า ๑๓๗)

กาพย์ยานี ๑๑ ที่ใช้ในการประพันธ์กลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน ๒๑๙ บท วรรณกรรมกลอนสวดเรื่องนี้ใช้ในกาพย์ยานี ๑๑ ใน บทไหว้ครู การพรรณนาความ และการบรรยายเนื้อเรื่อง ส่วนรูปแบบฉันทลักษณ์ในการแต่งคำประพันธ์ หนึ่งวรรคอาจมีจำนวนคำไม่แน่นอน การรับส่งสัมผัสก็ไม่เคร่งครัดมีการคลาดเคลื่อนไปบ้าง ทั้งนี้เป็นเพราะกวีต้องการเน้นที่เนื้อความมาก จึงไม่คำนึงถึงสัมผัสมากนัก

ตัวอย่างคำประพันธ์กาพย์ยานี ๑๑ ที่ใช้ในบทไหว้ครูหรือบทประณามพจน์ และใช้ในการพรรณนาความในเรื่อง พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครราชสีมา

๑ ขอนมัสสทศหัตถ์ถึง	ข้ารอตงเหนือเศียรรา
นบบาทพระศาสดา	อยู่เฝ้าศากยามีภัย
๑ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า	แปดหมื่นเล้าสี่พันไตร
ขอมาช่วยดับภัย	ทั้งจิงโหรยอย่ามาพาล
๑ ข้าไหว้พระสังฆา	สอนลูกมารู้อาการ
ให้สว่างทางมรรคญาณ	ท่านเชี่ยวชาญด้วยการสอน

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครราชสีมา ดุษฎีภาคผนวก หน้า ๑๙๕)

๑ ฝ่ายองค์พระกุมาร	โถมศคราญงามโสภา
อายุพระชันษา	ถึงสิบห้ามาบทจร
๑ เสด็จขึ้นบนปราสาท	นั่งเหนืออาสน์งามบวร
บรรทมลงเหนือหมอน	เจ้าอาวรณ์นอนรำพึง

๑ ว่าทานุให้แล้ว ใจกูแผ้วแล้วคำนึง
 ในใจกุดิดถึง ทานภายในไรจะปาน
 ๑ ถ้ามีผู้มาสู่ขอ บ่ย่อท้อจะให้ทาน
 พระเนตรนัยน์ตระการ จะให้ทานตามอารมณ์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๒)

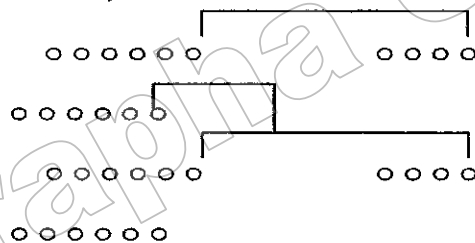
๒. ภาพยี่ฉบับ ๑๖ ที่ใช้ในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะบังคับดังนี้

๒.๑ คณะ ภาพยี่ฉบับหนึ่งบทจะมีบาทเดียว บาทหนึ่ง ๆ มีสามวรรค คือ วรรคแรกมี ๖ คำ วรรคที่สองมี ๔ คำ และวรรคที่สามมี ๖ คำ รวมเป็น ๑๖ คำ จึงเรียกภาพยี่ชนิดนี้ว่าภาพยี่ฉบับ ๑๖

๒.๒ สัมผัส สัมผัสบังคับของภาพยี่ฉบับ ๑๖ มีดังนี้

๒.๒.๑ สัมผัสระหว่างวรรค คำสุดท้ายของวรรคแรกสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สอง

๒.๒.๒ สัมผัสระหว่างบท คำสุดท้ายของบทต้น สัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคแรกในบทถัดไป
 แผนผังภาพยี่ฉบับ ๑๖

ตัวอย่างคำประพันธ์ภาพยี่เรื่องพระไชยสุริยา

พระไชยสุริยาภูมิ พาพระมเหสี
 ทาที่ในลำลำภา
 เข้าปลาทาไปไม่เบา นารีที่เยาว์
 ก็เอาไปในเกตรา

(พระยาอุปกิตศิลปสาร, ๒๕๔๕, หน้า ๔๓๔)

ภาพยี่ฉบับ ๑๖ ที่ใช้ในการประพันธ์กลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวน ๓๘๒ บท ภาพยี่ฉบับส่วนใหญ่ก็แต่งโดยไม่เคร่งครัดจำนวนคำที่ใช้ในแต่ละวรรค

ตัวอย่างคำประพันธ์กาพย์ฉบับ ๑๖ ในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑ ลูกเจ้าเกิดมาเป็นชาย รูปโฉมพรรณราย

ชื่อพระชาติสิवर

๑ ครั้นเจ้าพ่อรับทจร นางนาฏสายสมร

ทรงกรรมถ้วณฑมาส(หมาย)

๑ ครั้นได้ฤกษ์ยามเสด็จคลาด จากกรรมนาง(นาฏ)

เป็นหญิงงามโสภา

๑ พระญาติมานั่งซ้ายขวา เอาหนึ่งหมี่มา

รับรองพระราชบุตร

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๔)

๓. กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ มักเรียกว่า “ราบ” โดยเห็นว่ากาพย์นี้มีทำนองราบเรียบ

เพราะแต่ละวรรคมี ๔ คำเท่านั้น บ้างว่ามากจากคำว่า “พิลาป” หรือ “ล้าราบ” คือทำนองช้า ๆ ไร้ราฟั่น ในหนังสือบุด หรือสมุดข่อย มักบอกชื่อกาพย์นี้ว่า “ราบ” บางเล่มเขียนเป็นล้าราบ” ก็มี (ประพนธ์ เรื่องดนตรี, ๒๕๔๑, หน้า ๑๓๘) กาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ ที่ใช้ในวรรณกรรมกลอนสด เรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลักษณะบังคับดังนี้

๓.๑ คณะ กาพย์สุรางคนางค์หนึ่งบทมีเจ็ดวรรค วรรคหนึ่งมี ๔ คำ ในหนึ่งบทจึงมีจำนวนคำ ๒๘ คำ จึงเรียกว่ากาพย์สุรางคนางค์ ๒๘

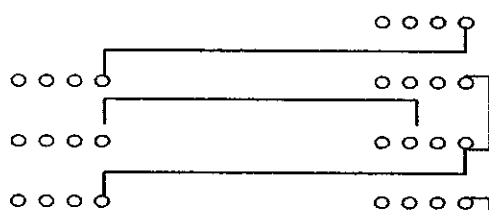
๓.๒ สัมผัส สัมผัสบังคับของกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ มีดังนี้

๓.๒.๑ สัมผัสระหว่างวรรค คำท้ายของวรรคแรก ส่งสัมผัสไปยังคำท้ายในวรรคที่สอง คำท้ายในวรรคที่สอง ส่งสัมผัสไปยังคำท้ายวรรคที่ห้าและคำท้ายวรรคที่หก คำท้ายวรรคที่สี่ ส่งสัมผัสไปยังคำที่สองของวรรคที่ห้า

๓.๒.๒ สัมผัสระหว่างบท คำสุดท้ายในวรรคที่เจ็ดของบทต้น ส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สามในบทถัดไป

แผนผังภาพยี่สุรางคณางค์ ๒๘

บทที่ ๑

บทที่ ๒

ตัวอย่างคำประพันธ์ภาพยี่สุรางคณางค์

มีดารากร	วันนั้นจันทร์
เห็นลั่นดินฟ้า	เป็นบรืวาร
มาลึคลึบาน	ในป่าท่าธาร
ขึ้นชะผกา	ใบก้านอรชร
สารพันจันทร์อิน	เย็นฉ่ำน้ำฟ้า
แต่นตอคลออรอน	วายุขจร
	ร่นกลืนเกสร
	ว่าวอนเวียนระวัน

(ประทีป วาทิกทินกร, ๒๕๔๘, หน้า ๗๐)

ภาพยี่สุรางคณางค์ ๒๘ ที่ใช้ในการประพันธ์กลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกิ่งทอง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวน ๓๖๓ บท ภาพยี่สุรางคณางค์ส่วนใหญ่ก็แต่งโดยไม่เคร่งครัดจำนวนคำที่ใช้ในแต่ละวรรค รวมไปถึงสัมผัสระหว่างวรรคและสัมผัสระหว่างบทด้วย ซึ่งก็แต่งบางบทอาจไม่ส่งสัมผัสไปตามที่ฉันทลักษณ์บังคับ

ตัวอย่างภาพยี่สุรางคณางค์ ๒๘ ที่ใช้ในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกิ่งทอง จังหวัดนครศรีธรรมราช

นีกิ่งไฉให้	๐ ข้างมาโคควาย
ท้าวสบายพระทัย	ท้าวไม่คิดอ่าน
ทุกวันภูบาล	ต่อในสินทาน
	ทำทานแผ่ผล

๑ ผู้ตีเชิญใจ

ให้ตามฉาซ้าย

ไปไม่เว้นคน

เข้าคำภาวนา

หาทางมรรคต่อผล

สั่งสอนเสรีชน

ในผลศีลา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๔)

๔. ภาพ ๒๒ เป็นภาพที่มีความคล้ายคลึงกับภาพยานี ๑๑ ทั้งจำนวนคำและการส่งสัมผัส โดยกวีเขียนกำกับฉันทลักษณ์ด้วยตัวเลข “๒๒” มีลักษณะบังคับ ดังนี้

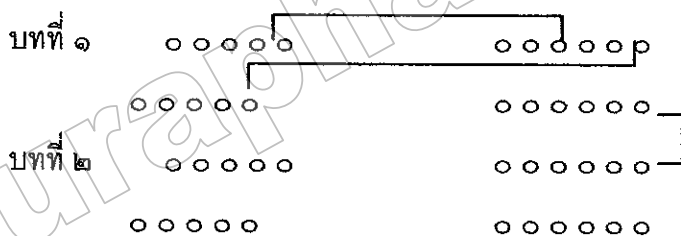
๔.๑ คณะ ภาพ ๒๒ หนึ่งบทมีสี่วรรค วรรคแรกและวรรคที่สามมีห้าคำ วรรคที่สองและวรรคที่สี่มีหกคำ รวมหนึ่งบทมี ๒๒ คำ จึงเรียกว่าภาพ ๒๒

๔.๒ สัมผัส สัมผัสบังคับของภาพ ๒๒ มีดังนี้

๔.๒.๑ สัมผัสระหว่างวรรค คำสุดท้ายของวรรคแรกและวรรคที่สาม จะส่งสัมผัสไปยังคำที่หนึ่ง สอง หรือ สามของวรรคที่สองและวรรคที่สี่ แต่ส่วนมากนิยมให้ตกคำที่สามเพื่อความไพเราะของบทประพันธ์ และคำสุดท้ายของวรรคที่สองจะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สาม

๔.๒.๒ สัมผัสระหว่างบท ถ้าแต่งต่อกันหลายบทจะมีสัมผัสเชื่อมระหว่างบททุกบท คือให้คำสุดท้ายของวรรคที่สี่ของบทต้นส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สองในบทต่อไป

แผนผังภาพ ๒๒

ตัวอย่างคำประพันธ์เรื่องมโนรา

อาทิตย์บดีพึง	กินอรนารถพลูสาร
ดั่งกระเวกในเมกมขนาน	สงเสียงให้วังเวงใจ
อีโองการว่า	มโนหะราสไนใหม่
จงอยู่เป็นศุกรีน	ล้ำนกันเราจะผดุง

(อุดม หนูทอง, มปป., หน้า ๒๑๗)

ภาพย์ ๒๒ ที่ใช้ในการประพันธ์กลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัด นครศรีธรรมราช มีจำนวน ๑๘๗ บท เป็นภาพย์อีกประเภทหนึ่งที่มีปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้าน ของภาคใต้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาพย์ยานี ๑๑

ตัวอย่างภาพย์ ๒๒ ที่ใช้ในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๐ ปางนั้นหน่อชินศรี	ชวนมัทรีจรลีลา
ตามแถวแนวรัษฎา	ชมรุกขารายคาไล
๐ สลั่งอย่างแก้งปลุก	ทรงดอกกลูกงามไสว
สองฝ่ายชายทางไป	ใบร่มชิดปิดสุริยา
๐ ลางต้น(ทรง)ดอกบาน	หม่อมงามเกษมสันต์
อิงมืออยู่นั้น	กลิ้งเกล้ากันกับภุมรา
๐ พระพายชายพัดหวน	รสรัญจวนจับนาสา
กาหลสงสรธมา	ลีลษัตริย์(คล้าย)อารมณ

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอกุดรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๓)

๕. ภาพย์ ๒๓ หรือภาพย์นางกราย ๒๓ เป็นภาพย์ที่มีชื่อเหมือนกับภาพย์นางกรายใน วรรณกรรมกลอนสวดของภาคกลาง แต่จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ภาพย์นางกรายใน วรรณกรรมกลอนสวดของภาคกลางมีลักษณะเหมือนภาพย์ยานี ๑๑ เนื้อความจะใช้พรรณนาตัวละครฝ่ายหญิง โดยเฉพาะตัวเอก เข้าใจว่า “นางกราย” คงหมายถึงท่วงทำนองสวดอ่านที่ใช้ในการ พรรณนาความขณะตัวละครฝ่ายหญิงเดินหรือแต่งตัว ที่มีลีลาอ่อนช้อยงดงาม (ตรีศิลป์ บุญขจร, ๒๕๔๗, หน้า ๙๔)

ตัวอย่างภาพย์นางกรายในวรรณกรรมกลอนสวดของภาคกลางเรื่องลิ้นทอง

๐ ฝ่ายวาสามมารดา	ภาลุกยาเจาคลาไคล
ลึงจากพลับพลาไชย	ข่มบึงไมยในหิมะวา
๐ ทรงผัดทุกต้นไปย	ดั่งสะไวยอญนาๆ
อินจันมวงมันว่า	โดนนอยน้ำกะว่าหวาน

(ตรีศิลป์ บุญขจร, ๒๕๔๗, หน้า ๙๔)

ส่วนภาพย์นางกราย ๒๓ ที่ปรากฏในวรรณกรรมภาคใต้มีลักษณะเป็นภาพย์ผสม ระหว่างภาพย์ยานี ๑๑ และภาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ มีลักษณะบังคับดังนี้

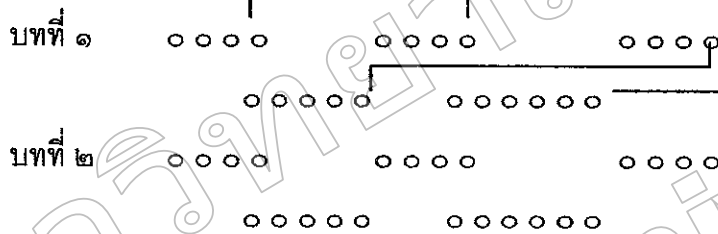
๕.๑ คณะ กาพย์นางกราย ๒๓ หนึ่งในที่มีหัววรรค สามวรรคแรกเหมือนกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ คือมีวรรคละสี่คำ สองวรรคหลังเหมือนกาพย์ยานี ๑๑ คือ วรรคที่มีห้าคำ และวรรคที่มีหกคำ รวม ๒๓ คำในหนึ่งบท

๕.๒ สัมผัส สัมผัสบังคับของกาพย์นางกราย ๒๓ มีลักษณะดังนี้

๕.๒.๑ สัมผัสระหว่างวรรค คำสุดท้ายของวรรคแรกส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สอง คำสุดท้ายของวรรคที่สองส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สี่ และคำสุดท้ายของวรรคที่สี่ ส่งสัมผัสไปยังคำที่หนึ่ง สอง หรือสามของวรรคที่ห้า

๕.๒.๒ สัมผัสระหว่างบท คำสุดท้ายของวรรคที่ห้าในบทต้น จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรคที่สามในบทต่อไป

แผนผังกาพย์นางกราย ๒๓

ตัวอย่างบทประพันธ์กาพย์นางกราย ๒๓ เรื่องหอยสังข์

คิดค้นอุรา ใ้ออกอุรา จักมาคิดกระไร

ความอายจับจิตใจ ด้วยอรรถยอริจรณา

ชวนักเหลือใจ มารักเงาะไพร ให้ระย้าหน้าตา

ครั้นจะมาให้มรณา ท้วนครามาติจิน

(ประพนธ์ เรืองณรงค์, ๒๕๔๑, หน้า ๑๓๙)

กาพย์นางกราย ๒๓ ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครราชสีมา มีปรากฏเพียง ๑ ช่วง จำนวนทั้งสิ้น ๑๙ บท ใช้ในการพรรณนาความรู้สึกเศร้าเสียใจของนางมณโฑ เมื่อรู้ว่าพระเวสสันดรตรึงนาคเนรเทศให้ไปอยู่เขาวงกต ดังตัวอย่าง

๑ ทรงผ้าเปลือกไม้ คากรองสวมกาย ทั้งนัยพัสดษา

ขวัญแม่แต่เสดสา เพราะลูกยาแม่ไม่เคย

๑ เอาผลพุกษา สุกข์อนแก้มมา มา(ต่าง)เครื่องเสวย

กรรมแล้วแก้วแม่เคย ถึงไม่เคยก็จำเป็น

๑ นางในโคกคัลย์ ต่างต่างทุกข์พลัน พื้นที่จาจร

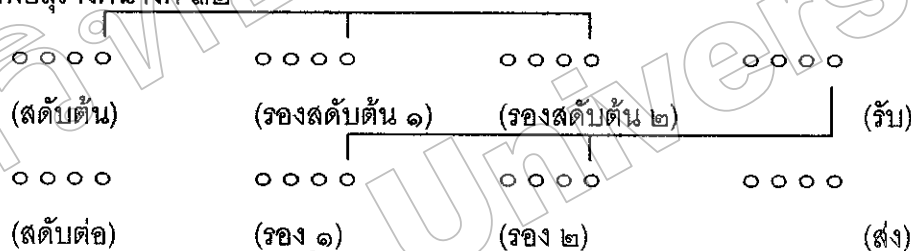
โหมฉายได้รำเคิญ ชลนังมีฆาดสาย

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๓๒)

๖. ภาพยี่ ๓๒ หรือ ภาพยี่สุรางคนางค์ ๓๒ ภาพยี่สุรางคนางค์ธรรมดามี ๒๘ คำ คือ มี ๗ วรรค วรรคละ ๔ คำ แต่ภาพยี่ ๓๒ ได้เพิ่มวรรคแรกเข้าไปอีกหนึ่งวรรค ภาพยี่ ๓๒ จึงมีลักษณะ บังคับดังต่อไปนี้

๖.๑ คณะ ภาพยี่ ๓๒ หนึ่งบทมี ๘ วรรค วรรคละ ๔ คำ โดยเติมวรรครองลำดับเข้าอีก วรรคหนึ่ง จึงมีจำนวนคำทั้งหมด ๓๒ คำ

๖.๒ สัมผัส การส่งสัมผัสของภาพยี่สุรางคนางค์ ๓๒ คำสุดท้ายของวรรคลำดับต้น ส่ง สัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครองลำดับต้น ๑ และคำสุดท้ายของวรรครองลำดับต้น ๒ คำสุดท้ายของ วรรครับ จะส่งสัมผัสไปยังคำสุดท้ายของวรรครอง ๑ รอง ๒ และ คำสุดท้ายของวรรคส่ง แผนผังภาพยี่สุรางคนางค์ ๓๒

ตัวอย่างบทประพันธ์ภาพยี่สุรางคนางค์ ๓๒

๑ สรวนชีพขอถวาย บังคับโดยหมาย (วจีจิตกาย) รักดีภิรมย์
เสร็จจ้านองฉันท์ จำแนกนิยม วิธีนุกรม เพื่อให้แจ้งใจ

ตัวอย่างของภาพยี่สุรางคนางค์ ๓๒ นี้ เติมวรรครองลำดับ ๒ เข้าอีกวรรคหนึ่ง

ภาพยี่สุรางคนางค์ ๓๒ ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับ อำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีปรากฏ ๓ ช่วง ช่วงละ ๑ บท ในการประพันธ์ภาพยี่ สุรางคนางค์ ๓๒ กวีไม่ได้เขียนชื่อของภาพยี่กำกับไว้ที่ต้นบทเพื่อบอกประเภทของฉันทลักษณ์ โดย แต่งภาพยี่สุรางคนางค์ ๓๒ จะแต่งแทรกอยู่ในภาพยี่สุรางคนางค์ ๒๘ และการส่งสัมผัสเป็นไป ตามแผนผังบัญญัติและไม่เป็นไปตามแผนผังบัญญัติ ดังตัวอย่าง

๑ มารับปรีดติสน ลูกโดยจำนง ในกรรมมณฑล อำมาตย์เสนา
พร้อมวันทันยาม ด้วยพระราชา ผู้เป็นศาสดา หกหมื่นโดยจง

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๐๒)

- ๑ ลงจากศาลา ทั้งสองเยาวรา กัลยาตวงจันทร์ หกหมื่นพระยา
 นำพระราชานำเข้าป่าไพรวัลย์ โยธาสากัน จรจรลกันมา
 (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๖๓)
- ๑ ว่าพราหมณ์ ทูรามันมาทำไต่ บัดนั้นพฤตมา เข้ามาด้วยไต่
 ไหว้องค์ท้าวไท ผู้ทรงศีลลา ว่ากันแต่เช้า มากกราบบทศรี
 (พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๓๐๗)

รูปแบบฉันทลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า กวีประพันธ์เรื่องด้วยกาพย์ชนิดต่าง ๆ สลับกันไปตลอดทั้งเรื่อง เหมือนกับวรรณกรรมของภาคกลางโดยทั่วไป คือ กาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๔ และกาพย์สุรางคนางค์ ๓๒ นอกจากนี้ยังมีฉันทลักษณ์ที่กวีชาวใต้ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้ในการประพันธ์เรื่องด้วย เช่น กาพย์ ๒๒ และ กาพย์นางกราย ๒๓ ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ที่มีใช้ในวรรณกรรมพื้นบ้านของทางภาคใต้ เป็นต้น

ธรรมเนียมในการประพันธ์กลอนสวด

ธรรมเนียมในการประพันธ์ หมายถึง หลักเกณฑ์หรือแนวปฏิบัติในการประพันธ์วรรณกรรม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป (อุบล ทองเทศ, ๒๕๓๒, หน้า ๙๒)

จากการศึกษาวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า มีองค์ประกอบตามธรรมเนียมที่กวีผู้ประพันธ์ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาดังนี้

๑. บทไหว้ครู หรือบทประณามพจน์ เป็นธรรมเนียมที่ถือเป็นสิริมงคลแก่ตัวกวีเอง เป็นสิ่งที่กวีต้องทำก่อนเริ่มแต่งหนังสือ สิ่งที่กวีกล่าวถึงในบทไหว้ครู จะเป็นการกล่าวสรรเสริญสิ่งที่สูงค่า เช่น การกล่าวไหว้พระรัตนตรัย เทพเจ้า ปิตามารดา ครูบาอาจารย์ หรือสิ่งอื่น ๆ ที่กวีนับถือ หลังจากนั้นจึงจะเป็นการเริ่มเรื่อง ซึ่งในวรรณกรรมกลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช การเริ่มเรื่อง หรือ การเปิดเรื่องไม่มีปรากฏชัดเจน ตอนที่กล่าวถึงพระพุทธรูปเจ้าตรัสเล่าเรื่องพระเวสสันดรด้วยพระองค์เอง แต่จะเปิดเรื่องด้วยการเล่าเรื่องพระเวสสันดรเลย

วรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งแสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็เริ่มเรื่องด้วยบทไหว้ครู หรือบทประณามพจน์เช่นกัน โดยแบ่งเป็น ๒ ช่วง ช่วงแรกเป็นการไหว้พระรัตนตรัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทไหว้ครูช่วงที่ ๑

๐ ขอนมัสสทศหัตถ์ถึง	ข้ารอตังเหนือเศียรรา
นบบาทพระศาสดา	อยู่เฝ้าศายามิภัย
๐ ข้าไหว้พระธรรมเจ้า	แปดหมื่น ^๑ เล่าสี่พันไตร
ขอมาช่วยดับภัย	ทั้งจิงไหย ^๒ อย่ามาพาล
๐ ข้าไหว้พระสังฆา	สอนลูกมารู้อาการ
ให้สว่างทางมรรคญาณ	ท่านเพียวชาญด้วย(การ)สอน
๐ สามดวงแก้วช่วงไซติ	นำสัตว์โลกข้ามสาคร
ให้ระงับดับเดือดร้อน	พ้นอาวรณ์คลายทุกข์

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๑๙๕)

ส่วนช่วงที่ ๒ เป็นการไหว้คุณบิดามารดา ญาติพี่น้อง ครูอาจารย์ และเทพยดาต่าง ๆ

ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทไหว้ครูช่วงที่ ๒

๐ นบท่านเท่านั้นแล้ว	จะขอแผ้วคุณชลนี้
บิดุรงค์ทั้งสองศรี	เอาไฉนที่จะเปรียบบุญ
๐ เกิดเกล้าข้าพเจ้ามา	เอาไฉนหาทดแทนคุณ
ลำบากยากใครจะบุญ	ขอเดชคุณปกเกล้า
๐ พี่อ้ายยายไป	เทพทุกหมู่ช่วยโมทนา
คุณครูอุปัชฌาย์	อสนุกรรมจำไหว้ไป
๐ ขอมาเข้าใจดล	ผลบุญกุศลให้ประลัย
ตรดพรหมโลกาไตร	ขึ้นได้ไสร้ตรดนาดี
๐ หน้าหลังทั้งซ้ายขวา	จักราวาลเพิ่นเขตชิน
จงรวยช่วยยอมยิน	พร้อมกันล้นช่วยโมทนา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอยะรัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุทีภาคผนวก หน้า ๑๙๕)

๒. อรรถวิพากษ์ของกวี หรือการกล่าวถึงตนเองของกวี เป็นการออกตัวที่ถือเป็น

ธรรมเนียมที่กวีปฏิบัติ ไม่ว่ากวีจะแต่งดีหรือไม่ดีก็ตาม กวีมักจะถ่อมตนไว้ก่อน โดยปรากฏใน

ทำนองว่าเพ็งหัดแต่งบ้าง ด้อยปัญญาความรู้บ้าง จึงต้องขอภัยผู้อ่านไว้ก่อน และอาจเสนอให้ผู้รู้

นักปราชญ์ทั้งหลายช่วยแก้ไขให้ดีขึ้น

^๑ หมื่น(ถิ่น)=หมื่น ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า หมื่น แทน หมื่น ทุกแห่งที่มีปรากฏ

^๒ จิงไหย(ถิ่น)=จัญไร ในที่นี้จะเขียนตามต้นฉบับว่า จังไหย แทน จัญไร ทุกแห่งที่มีปรากฏ

ในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช กวีได้ออกตัวว่าไม่ใช่
นักปราชญ์อาจจะมีผิดเพี้ยนไป ผู้ที่ได้ฟังก็อย่าติฉิน และถ้ามีข้อผิดพลาดก็ขอช่วยไขเพิ่มเติมให้
ยิ่งขึ้น ดังความว่า

๑ ครบพันพระคาถา	แม่นยำพยานพลาตบาทบหมี่
ข้าใจเชื่อเมธี	ข้อขัดมือยาติฉิน
๑ มีรอยท่านช่วยแถม	ตกตัวแกมแลโสภณ
ผู้อ่านท่านฟังยิน	ชายหญิงล้วนยานินทา
๑ ตัวข้าฟังสอนฝึก	คำล้าลึกไม่แจ้งจา
อุปมาพารา	ยังน้อยอ่อนแคลงในใจ
๑ ครือตัวอาตมา	มีดปัญญาไม่ว่องไว
บาทลี้มิเข้าใจ	ทำงมไปตามใจเพลิน
๑ บทบาทแลลิต	ถูกกับผิดเพราะใจเหิน
เหลือขาดบาทค้างเกิน	เชิญแลด้วยช่วยซ่อมใส่

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๑๙๖)

๑ ผิดเพี้ยนเปลี่ยนคาถา	ตัวอาตมาขออภัย
บาทลี้มิเข้าใจ	ใครฟังยินยานินทา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๙๑)

๑ พลาดเพี้ยนอักขระตัวใด	ท่านช่วยซ่อมใส่
โง่ภัยแก่ข้าอย่ามี	

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๙๙)

๓. ปรนิธานกวี คือ การแสดงความปรารถนาของกวีผู้แต่งหรือผู้คัดลอก กวีมี

ความปรารถนาสิ่งใดที่ประพันธ์วรรณกรรมนั้นขึ้นมา ในวรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชนี้ กวีได้แสดงปรนิธานกวีว่า ขอให้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเป็น
เครื่องบูชาพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่าง

๑ กายพร้อมน้อมคัลถวาย	ดวงเนตรหมายต่างชวาลา
สิบหัตถ์ทศนักษา	ขอบูชาต่างเทียนทอง
๑ กัณฐาข้า	ขอถวายตั้งใจปอง
ขอมาเป็นถงทอง	นำจิตปองต่างคนธา

- ๐ ศีระต่างบุปผารัตน์ น้อมนมัสสองคตธา
- ต่างดอกประทุมมา ขอบุชาทั่วกายัง
- ๐ ขันธิไชวโรหิตตา ตาใจหนาอีกมั่งสัง
- อิฐทั่วโรบิง ท้นตาทั้งสามสิบสอง
- ๐ นพโรอันผูกพัน วิสามัญอันกอบกอง
- ครบงามสามสิบสอง เป็นพานทองรองบาหลี่

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๑๙๕)

๔. วิสาสะผู้ฟัง หรือการกล่าวทักทายผู้ฟังให้ตั้งใจฟังด้วยความเคารพ หรือเป็นการกล่าวตักเตือนสั่งสอน ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่ง โดยในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช กวีได้กล่าววิสาสะผู้ฟัง ดังนี้

- ๐ อย่าได้นอนสวดอ่าน จักรำคาญเบื่องหน้าไป
- มักงายไหม้พื้นไฟ ไหนจะพ้นอเวจี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๑๙๗)

- ๐ มหาพนในเค้าบาลี แปรสิบเท่านี้
- ว่าไว้ในวิตถาร
- ๐ ศรีขอเรื่องพระกุมาร ผู้ฟังนั่งนาน
- ตัวดิฉานจะขออภัย

- ๐ พลลาดเพี้ยนอักขระตัวใด ท่านช่วยช่อมใส่
- โกยภัยแก่ข้าอย่ามี

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๙)

- ๐ หยุดบทจะงดไว้ก่อน กล่าวถึงนคร
- บทกลอนท่านแกลังแต่งขึ้น

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๑๕)

- ๐ ทานกัณฑ์สองร้อยเก้าตรา เสรีเรื่องพรรณนา
- ยกวนประเวศน์ต่อไป

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอรุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดุที่ภาคผนวก หน้า ๒๕๓)

- ๐ ร้าให้สิ้นเรื่องราว ตามมูลเค้าชุกมา
- เจ็ดสิบเก้าพระคาถา จะพรรณนาจุลต่อไป

๑ ผิดเพี้ยนเปลี่ยนคาถา ตัวอาตมาขออภัย

บาทลี้มิเข้าใจ โคร์พึงยินอย่านินทา

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๒๙๑)

๕. หมายเหตุท้ายเรื่อง ต้นฉบับตัวเขียนนิยมบันทึกหมายเหตุของกวีหรือผู้คัดลอกไว้ท้ายเรื่อง อาจเป็นการแสดงปณิธาน ความปรารถนา หรือเป็นการบอกรายละเอียดเกี่ยวกับวัน เดือน ปี ที่กวีประพันธ์หรือคัดลอกเสร็จ ในเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการบันทึกหมายเหตุท้ายเรื่องโดยกล่าวถึงวัน เดือน ปี ที่แต่งหรือคัดลอกเสร็จดังตัวอย่าง

“หัวต้นจบแล้วท่านเออย่านินทาเลยข้าเขียนให้ราม เขียนจบวัน ๗ + ๑ คำ”

(พระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ดูที่ภาคผนวก หน้า ๓๑๘)

หมายเหตุท้ายเรื่องดังกล่าวแม้จะไม่ได้บอกชัดเจนว่าแต่งหรือคัดลอกเสร็จเมื่อวัน เดือน ปีอะไร แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่าแต่งหรือคัดลอกเสร็จเมื่อวันเสาร์ ขึ้นสิบสามค่ำ เดือนอ้าย ธรรมเนียมนิยมในการประพันธ์กลอนสวดเรื่องพระเวสสันดร ฉบับอำเภอย่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า เป็นกลอนสวดที่มีธรรมเนียมการประพันธ์ของวรรณกรรมกลอนสวด ซึ่งประกอบไปด้วย บทไหว้ครู หรือบทพระนามพจน์ อธิวิพากษ์ของกวี หรือการกล่าวถึงตนเองของกวี ปณิธานกวี คือ การแสดงความปรารถนาของกวีผู้แต่งหรือผู้คัดลอก วิสาสะผู้ฟัง หรือการกล่าวทักทายผู้ฟัง และหมายเหตุท้ายเรื่อง

ธรรมเนียมการสวดอ่านของภาคใต้

กลอนสวด ในสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑ (๒๔๙๘ - ๒๔๙๙, หน้า ๕๕๓ - ๕๕๖) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คือ การอ่านเป็นทำนองสวด แต่งเป็นกาพย์ยานี ๑๑ กาพย์ฉบัง ๑๖ และกาพย์สุรางคนางค์ ๒๘ กาพย์เหล่านี้เป็นลำนำสำหรับสวดมาตั้งแต่โบราณ ข้อความที่แต่งขึ้นมักเป็นเรื่องในศาสนามีชาดกและคติธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังอธิบายถึงความเป็นมาของกลอนสวดไว้ว่า เดิมศาสนิกชนจะไปร่วมกันทำบุญที่วัดในวันนักขัตฤกษ์ เช่น วันเข้าพรรษา เมื่อว่างจากการสวดมนต์ฟังเทศน์ก็จะใช้เวลาที่ว่างสนทนาเรื่องธรรมะ เรื่องศาสนากัน หรือหากมีหนังสือбудก็จะนำมาอ่านกันฟัง จนเมื่อมีความนิยมในการประพันธ์บทกลอน กวีจึงเอาเรื่องชาดก คติธรรม และนิทานมาแต่งเป็นกลอนสวด เมื่อพุทธศาสนิกชนได้ฟังเสียงทำนองสวดก็เกิดความเลื่อมใส ศรัทธา ด้วยได้ความเพลิดเพลินจากทำนอง เนื้อหา และภาษาที่ใช้ในการแต่งคำประพันธ์ จึงทำให้กลอนสวดเป็นที่นิยมฟังกันอย่างแพร่หลาย

การนำวรรณกรรมประเภทกลอนสวดมาสวดอ่านเป็นท่วงทำนองเป็นประเพณีนิยมของคนไทยที่มีมาแต่โบราณ เรื่องที่นำมาสวดเป็นทำนองนอกจากเรื่องที่เป็นชาดก ธรรมคติ นิทานแล้ว ยังมีการนำหนังสือสำหรับมาแต่งเป็นกลอนสวดให้เด็กฝึกฝนอ่าน และท่องจำ เพื่อให้เด็กจดจำได้ง่ายขึ้น (สิริวรรณ วงษ์ทัต, ๒๕๔๖, หน้า ๑ - ๒) วรรณกรรมประเภทกลอนสวดจึงมีความใกล้ชิดกับวิถีของชาวบ้านทั้งในด้านการจูงใจให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อบรมให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ให้คติสอนใจ แลยังเป็นวรรณกรรมที่ให้ความบันเทิงในยามว่างอีกด้วย (ตรีศิลป์ บุญขจร, ๒๕๔๗, หน้าบทนำ)

กลอนสวดมีความสัมพันธ์กับประเพณีการสวดอ่านวรรณกรรมของไทยในภาคต่าง ๆ มาตั้งแต่สมัยโบราณรวมทั้งภาคใต้ด้วย โดยสังเกตได้จากวรรณกรรมพื้นบ้านของภาคใต้จะนิยมแต่งด้วยฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวิถีพื้นบ้านของภาคใต้ได้ประพันธ์วรรณกรรมขึ้นเพื่อใช้ในการสวดอ่าน ซึ่งทางภาคใต้เรียกว่า “สวดหนังสือ” แต่เฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราชเรียกว่า “สวดด้าน” (ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๔๓, หน้า ๒๑๑)

การสวดด้านเป็นประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการสวดหนังสือ โดยอ่านเป็นทำนองเสนาะในบริเวณด้านระเปียงวิหารวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นอารามหลวงชั้นเอกที่เก่าแก่คู่บ้านคูเมืองของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๐๙๘ พร้อม ๆ กับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช (สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๙ ค, หน้า ๒๓๔๓) สาเหตุของการเรียกประเพณีนี้ว่าการสวดด้าน เพราะในวันธรรมสวนะ หรือวันพระ พุทธศาสนิกชนชาวนครศรีธรรมราชจะมาทำบุญฟังธรรมกันที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งถือกันว่าเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนามาแต่โบราณ ชาวบ้านมาทำบุญกันมากเป็นพิเศษ สถานที่ที่จัดให้มีภิกษุสงฆ์มาเทศน์คือในวิหารคดหรือระเปียง รอบ ๆ พระระเปียง ทั้ง ๔ ด้านขององค์พระบรมธาตุนั้นเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปปั้นจำนวน ๑๗๓ องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้เรียกว่า “พระด้าน” การเทศน์ ของพระภิกษุสงฆ์จะมีด้านละหนึ่งธรรมาสน์เป็นอย่างน้อย การไปฟังเทศน์ฟังธรรม ชาวบ้านจะต้องเตรียมตัวไปนั่งรอที่พระระเปียงก่อนที่พระสงฆ์จะไปถึง ในขณะที่นั่งรอ บางคนก็พูดคุยสนทนาเรื่องราวต่าง ๆ บางคนก็มีเรื่องราวมาบอกเล่าสู่กันฟัง บางคนนั่งอยู่เฉย ๆ ทำให้น่าเบื่อ ในที่สุดจึงเกิดความคิดเห็นว่าควรวาหนังสือบุตมาสวดอ่านจนกว่าพระภิกษุจะมาเทศน์เพื่อจะได้ฟังกัน ซึ่งได้ทั้งความเพลิดเพลินและความรู้เป็นคติสอนใจ เมื่อนำหนังสือมาสวดที่ระเปียงซึ่งเรียกว่าพระด้าน จึงเรียกการสวดนี้ว่า “สวดหนังสือที่พระด้าน” และด้วยลักษณะนิสัยของชาวใต้มักจะพูดให้สั้น โดยการตัดคำ จึงเหลือให้เรียกเพียง “การสวดด้าน” เท่านั้น จึงเกิดเป็นประเพณีสวดด้านขึ้นมา (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๘)

ระยะเวลาในการสวดด้านจะมีเฉพาะในวันพระหรือในวันธรรมสวนะ คือ วันขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ โดยที่การสวดด้านจะเริ่มก่อนที่พระจะขึ้นเทศน์ เมื่อสวดจบพระก็จะขึ้นเทศน์ต่อ ชาวบ้านก็จะฟังเทศน์กันไป การสวดมีวิธีการสวดทำนองเดียวกับการสวดโ้เอ้วิหารรายในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้ว กรุงเทพมหานคร แต่จะแตกต่างกันในเรื่องที่ใช้สวด การสวดโ้เอ้วิหารรายจะสวดเพียงเรื่องเดียวคือเรื่อง “มหาชาติ คำหลวง” ส่วนการสวดด้านมีเรื่องที่ใช้สวดหลายเรื่อง มีทั้งหนังสือชาดกและนิทานทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิทานพื้นบ้านที่กวีพื้นบ้านแต่งขึ้น เช่น เรื่องสุบิน วันคาร ทินวงศ์ สีเสภา กระต่ายทอง พระรถเสน เลื้อโค เป็นต้น (เทศบาลเมืองทุ่งสง อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๗)

ผู้ที่สวดด้านจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสวดเป็นอย่างดี เพราะต้องรู้จักใช้น้ำเสียง มีทั้งการเน้นเสียง การเอื้อน การเล่นลูกคอ และการออกท่าทางประกอบ เช่น การโยกตัว การใช้สีหน้า โดยส่วนใหญ่คนสวดมักจะเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนและมีความสามารถในการเทศน์ นักแหล่ หมอทำขวัญนาค นายหนังตะลุง เป็นต้น ซึ่งการสวดด้านนี้จะจัดสวดขึ้นในทุกด้านของระเบียง ผู้สวดจึงต้องมีความสามารถในการสวด เพราะถ้าผู้สวดไม่สามารถสวดให้เป็นทีฟังพอใจของผู้ฟัง ผู้ฟังก็จะเปลี่ยนไปฟังที่ด้านอื่น ๆ การสวดด้านในระยะหลังได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเรื่องที่ใช้สวดนอกจากหนังสือบุดแล้ว ก็จะมีหนังสือจากโรงพิมพ์แทน เช่น หนังสือวัดเกาะ มีเรื่องที่ใช้สวดหลายเรื่อง เช่น เรื่องรามเกียรติ์ พระอภัยมณี สังข์ทอง เป็นต้น (สถาบันทักษิณคดีศึกษา, ๒๕๒๙ ง, หน้า ๓๖๑๖)

ภาพที่ ๑ บริเวณระเบียงวิหารคดที่เรียกว่า พระด้าน ใช้เป็นสถานที่ในการสวดด้าน

ภาพที่ ๒ ตัวอย่างการสวดด้าน โดยใช้หนังสือบุด

ภาพที่ ๓ ตัวอย่างคนสวดและคนฟังการสวดด้าน

ตรีศิลป์ บุญขจร (๒๕๔๗, หน้า ๑๖ - ๑๗) ได้ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีการสวดอ่านของภาคกลาง และภาคใต้ พบว่ามีลักษณะคล้ายกันหลายประการ เช่น

ประการแรก ประเพณีการสวดหนังสือของภาคกลางและภาคใต้มีจุดกำเนิดเหมือนกัน โดยเริ่มจากที่วัด เรื่องที่นำมาสวดก็เป็นเรื่องประเภทเดียวกัน คือ เป็นเรื่องที่มุ่งให้คติสอนใจ ส่วนเรื่องที่นำมาสวดก็จะแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น

ประการที่สอง ประเพณีการสวดด้านคล้ายคลึงกับการสวดไอ้เหวiharาย โดยการสวดใช้วรรณกรรมคำกาพย์เหมือนกัน แต่การสวดของภาคใต้จะมีความหลากหลายในด้านเนื้อเรื่องที่มีทั้งเรื่องชาดก และนิทานประโลมโลกต่าง ๆ มุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ไม่มีลักษณะเป็น

พิธีการเหมือนกับการสวดไอ้เอวihararay ที่มุ่งให้ผู้สวด สวดหนึ่งสัปดาห์กว่าจะมุ่งฟังเนื้อหาจาก
เรื่องที่สวด เรื่องที่นิยมสวดคือ เรื่องมหาชาติคำหลวง ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์จึงเพิ่มเรื่อง
ภาพพระไชยสุริยาขึ้น

ประการที่สาม ประเพณีการสวดหนังสือตามครัวเรือนในยามว่าง เป็นประเพณีการอ่าน
วรรณกรรมที่มีอยู่เหมือนกันทั้งในภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้

ประการที่สี่ ประเพณีการสวดด้านเป็นประเพณีที่มีอยู่เฉพาะที่วัดมหาธาตุ จังหวัด
นครศรีธรรมราชเท่านั้น อาจเพราะได้รับอิทธิพลมาจากการสวดไอ้เอวihararay ที่ในสมัย
กรุงศรีอยุธยาจึงมีการสวดเฉพาะในวัดพระศรีสรรเพชญ์ซึ่งตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง โดยอาจ
ได้รับอิทธิพลผ่านไปทางเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งได้รับแต่งตั้งไปจากเมืองหลวง

ธรรมเนียมการสวดของทางภาคใต้ พบว่ามีความคล้ายคลึงกับการสวดอ่านหนังสือของ
ภาคกลาง ทั้งที่มีต้นกำเนิดมาจากวัดเหมือนกัน โดยทางภาคใต้จะเรียกว่า "การสวดหนังสือ" แต่
เฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราชเรียกว่า "สวดด้าน" ทางภาคกลางจะเรียกว่า "การสวดไอ้เอวihararay"
เรื่องที่ใช้ในการสวดอ่านก็เป็นวรรณกรรมประเภทเดียวกัน คือ วรรณกรรมกลอนสวด แต่การ
สวดด้านของทางภาคใต้จะมีเรื่องที่ใช้สวดอ่านหลากหลายกว่า ทั้งชาดก และนิทานประโลมโลก
ส่วนการสวดไอ้เอวihararay ของทางภาคกลางนั้นจะสวดเรื่องมหาชาติคำหลวง และ
ภาพพระไชยสุริยาเท่านั้น (ตรีศิลป์ บุญขจร, ๒๕๔๗, หน้า ๑๗)

ประเพณีการสวดด้าน ถือเป็นภูมิปัญญาที่ชาญฉลาดของคนในท้องถิ่นที่ต้องการ
สอดแทรกความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนา คติธรรม คติสอนใจให้ชาวบ้านได้รับรู้ โดยกวีจะแต่งเป็น
ร้อยกรองทำให้เกิดความไพเราะ คล่องจอง และจดจำได้ง่ายขึ้น ซึ่งชาวบ้านในสมัยก่อนนั้นมีทั้ง
ชาวบ้านที่สามารถอ่านหนังสือได้และที่ไม่สามารถอ่านหนังสือได้ ก็มีโอกาสดำเนินความรู้เกี่ยวกับ
เรื่องพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกในเนื้อหาที่ใช้สวดเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังได้รับความสนุกสนานไป
พร้อม ๆ กันด้วย ส่วนผู้สวดนั้นก็จะได้ประโยชน์จากการฝึกอ่านหนังสือ ทำให้เป็นผู้ที่มีความรู้
แตกฉานเชี่ยวชาญในเรื่องภาษา และยังเป็นการรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อีกด้วย